

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle

VASTINE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ LAEIKSI SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON ASIAKSMAKSUISTA ANNETUN LAIN, SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON PALVELUSETELISTÄ ANNETUN LAIN 3 §:N JA TUOMIOISTUINMAKSULAIN 5 §:N MUUTTAMISESTA (HE 129/2020 VP) ANNETTUIHIN LAUSUNTUIHIN

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta kiittää valiokuntaa mahdollisuudesta vastineen antamiseen. Vastineessa esitetään muiden lausunnonantajien antama lausuntopalaute (kursivoidut osuudet) sekä ministeriön vastaus palautteeseen.

1 Asiaksmaksulaki

1.1 Pykäläkohtaisia huomioita

2 a § Maksun periminen

Joissakin kunta-alan lausunnoissa katsottiin, että muutoksenhaku tasasuuruisiin asiaksmaksuihin aiheuttaa turhaa hallinnollista työtä eikä ole oikeusturvanäkökulmastakaan perusteltu. Lisäksi ongelmana pidettiin sitä, että asiakas saisi kaksi valituskelpoista päätöstä maksukyvyn mukaan määräytyvästä maksusta. Useat järjestöt puolestaan totesivat, että ulkopuolisten palveluntarjoajien käyttäminen julkisoikeudellisten hoito- ja huoltomaksujen perinnässä ei ole asianmukaista eikä kannatettavaa. Lisäksi katsottiin, että kunnan tulisi hoitaa myös tekninen laskutus itse sekä että maksun perusteet ja sisältö on yksilöitävä riittävästi laskussa ja varmistettava, että tieto annetaan asiakkaalle hänelle ymmärrettävässä muodossa, esimerkiksi selkokielellä.

- Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytäntö on selvä sen suhteen, että tasasuuruista maksua koskevaan laskuun pitää voida vaatia oikaisua. Ehdotetun 2 a §:n 2 momentin mukaan muuhun laskuun kuin 2 b §:ssä tarkoitettua päätöstä koskevaan laskuun olisi liitettävä oikaisuvaatimusohje. Esityksen perusteluissa todetaan, että oikaisuvaatimusohjeen ei tarvitsisi olla erillisellä asiakirjalla vaan ohje voitaisiin laatia suoraan laskulle. Apulaisoikeuskansleri on päätöksessään OKV/1044/2018 katsonut, että muutoksenhakuoikeuden ja sen käyttämiseksi tarpeellisen menettelyn tulee tarpeeksi selkeästi ilmetä laskusta, joka asiakkaalle osoitetaan. Mainitun tapauksen valossa ei voida pitää riittävänä, että laskusta ilmenee internetsivu, josta asiakas saa maksua koskevat oikaisuvaatimusohjeet. Esityksessä on selkiytetty sitä, että jos asiaksmaksusta on jo tehty päätös, samaa asiaa koskevaan laskuun ei enää tarvitse liittää muutoksenhakuohjausta. Oikaisuvaatimusohjetta ei siis tarvitsisi liittää laskuun, joka koskee asiakkaan maksukyvyn mukaan määräytyvää maksua, joten asiakkaalle ei tulisi kahta valituskelpoista päätöstä.
- Ehdotetulla 2 a §:llä selkiytettäisiin sitä, että maksun periminen kuuluu nimenomaan kunnalle eikä kunta voi siirtää palveluntarjoajalle oikeutta maksun perimiseen. Esityksessä ei kuitenkaan kielletä kuntaa käyttämästä ulkopuolista palveluntarjoajaa laskutusvaiheessa. Tällaiselle kiellolle ei ole perusteita. Kunta voisi siis jatkossakin käyttää asiaksmaksun tekniseen laskuttamiseen myös ulkopuolista palveluntarjoajaa, esimerkiksi tilitoimistoa tai perintäyhtiötä.
- Esityksessä ei myöskään ehdoteta säädettäväksi asiaksmaksulakiin poikkeusta perintälain mukaisesta pääsäännöstä, jonka mukaan kunta saa käyttää perintäyhtiötä saatavan **vapaaehtoisessa** perinnässä. Perintälaisissa on säädetty velalliselta perittävät enimmäiskulut, jotka ovat asiakkaalle enintään 51 euroa. Velallinen ei kuitenkaan ole velvollinen korvaamaan perintäkuluja, jos velkoja tai toimikesäaja (usein perintätoimisto) on menetellyt hyvän perintätavan vastaisesti esimerkiksi aiheuttamalla tarpeettomia kuluja velalliselle, paitsi jos menettelyn moitittavuutta tai laiminlyöntiä voidaan pitää vähäisenä. Lisäksi on huomattava, että verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annetun lain

5 §:n 2 momentin mukaan perintätoiminnan harjoittaja tai muu toimitsija ei saa esiintyä velkojan toimeksiannosta hakijana tai asiamiehenä julkisen saatavan ulosotossa. Kunnat voivat siis suoraan ulosottokelpoisen saatavan vapaaehtoisessa perinnässä käyttää perintätoimistoja, mutta saatavan siirryttyä ulosottoon perintätoimistoa ei voi käyttää asiamiehenäkään.

- Asiakasmaksulakiesityksessä ehdotetaan tehostettavaksi asiakasmaksulain 11 §:ssä säädettyä kunnan velvollisuutta alentaa asiakasmaksua tai jättää se perimättä silloin, jos tietyt edellytykset täyttyvät. Jatkossa asiakasmaksulain 11 §:ssä säädettäisiin nimenomaisesti, että asiakasmaksun alentaminen ja perimättä jättäminen on ensisijaista toimeentulotukeen nähden. Lisäksi säädettäisiin kunnan velvollisuudesta antaa asiakkaalle tieto maksun alentamista ja perimättä jättämistä koskevasta sääntelystä. Mm. näillä ehdotuksilla pyritään siihen, että kunnat huojentaisivat maksuja aiempaa enemmän, eikä maksuja menisi perintään nykyisessä määrin. Pykälän 3 momentissa säädetään, että maksua perittäessä on otettava huomioon asiakkaan yksityisyyden suoja ja henkilökohtainen turvallisuus.
- Ehdotetussa 2 a §:ssä säädettäisiin melko yksityiskohtaisesti siitä, mitä tietoja laskulla on vähintään oltava. Näiden tietojen perusteella maksun perusteet ja sisältö ovat yksilöitävissä. Yksityiskohtaisissa perusteluissa vielä täydennetään pykälässä säädettyjen tietojen sisältöjä. Myös laskuun sovellettaisiin hallintolain sääntelyä. Hallintolaki edellyttää hallinnon palveluissa mm. selkeää ja ymmärrettävää kieltä.

3 § Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävä maksu

Joissakin lausunnoissa pidettiin pykälässä tarkoitetun maksun enimmäismäärää (50,80 euroa) korkeana ja katsottiin, että maksu voi muodostua tosiasialliseksi esteeksi palveluihin hakeutumiselle. Joidenkin lausunnonantajien mukaan esitys jättää edelleen tulkinnanvaraa siitä, mikä katsotaan hyväksyttäväksi syyksi peruuttamatta jättämiselle ja milloin maksun perimistä on pidettävä kohtuuttomana. Asiakasta pitäisi kuulla ennen laskun lähettämistä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies katsoi lausunnossaan, että ehdotetun 3 §:n muutoksen myötä maksu olisi entistä selkeämmin rangaistusluonteinen, koska sen saisi periä myös sellaisista käyttämättä jätetyistä palveluista, jotka ovat maksuttomia. Maksu todennäköisesti kohdistuisi usein haavoittuvassa asemassa oleviin asiakkaisiin, joilla on muutoinkin vaikeuksia elämänhallinnassa. Vaikka lausunnoissa yleisesti pidettiin hyvänä sitä, että jatkossa pykälässä tarkoitettua maksua ei saisi periä alle 18-vuotiaalta, osassa lausuntoja ehdotettiin, että maksun käyttöalaa laajennettaisiin alle 15-vuotiaisiin asiakkaisiin siten, että maksu voitaisiin periä alaikäisen huoltajalta. Tuotiin myös esille, että ehdotetun 3 §:n mukaista maksua tulisi myös 11 §:n mukaisesti alentaa tai poistaa se silloin, kun maksun huojentamisen edellytykset täyttyvät.

- Lähtökohtaisesti ei voida ajatella, että maksu muodostuisi esteeksi palveluihin hakeutumiselle, koska maksua ei saa periä, ellei aikaa tai paikkaa ole jätetty käyttämättä ja peruuttamatta ilman hyväksyttävää syytä eikä myöskään silloin, jos maksun periminen muutoin katsottaisiin kohtuuttomaksi.
- Maksun perimisen perusedellytyksenä on, että asiakas jättää käyttämättä ajan tai paikan peruuttamatta sitä ennalta ilman, että hänellä on hyväksyttävä syy peruuttamatta jättämiselle. Ehdotetussa laissa ja sen perusteluissa on lisäksi useita muita vaatimuksia maksun perimisen edellytyksiksi.
- Maksua ei saisi periä, jos sen periminen olisi kohtuutonta asiakkaalle. Perusteluissa on esimerkiomaisesti kuvattu erilaisia tilanteita, jolloin maksun periminen voisi olla kohtuutonta. Perusteluissa on mm. todettu, että tilanne voisi olla kohtuuton asiakkaalle, jos asiakas ei olisi saanut edustajaltaan tietoa hänelle varatusta ajasta. Kohtuuttomuus arvioitaisiin tapauskohtaisesti, ja arvioinnissa huomioon voitaisiin ottaa esimerkiksi asiakkaan nuori ikä, pitkittynyt vaikea elämäntilanne, kehitysvammaisuus, muistisairaus, neuropsykiatriset häiriöt tai mielenterveysongelmat. Maksun periminen olisi kohtuutonta aina silloin, jos asiakkaalla ei olosuhteidensa vuoksi olisi käytännössä ollut mahdollisuutta toimia asiassa toisin. Jos asiakkaalta ei objektiivisesti arvioiden voi kohtuudella edellyttää, että tämä muistaisi tai osaisi perua varaamansa palvelun tai paikan, pykälässä tarkoitettua maksun periminen olisi kohtuutonta. Maksun periminen edellyttäisi myös sitä, että kunta olisi varauksen yhteydessä ilmoittanut mahdollisuudesta periä maksu sekä antanut asiakkaalle tai tämän edustajalle ohjeet ajan tai paikan peruuttamiseksi ennalta. Nämä tiedot olisi annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää niiden sisällön, ja lisäksi olisi huolehdittava siitä, että ajan tai paikan peruuttaminen tosiasiallisesti ja

teknisesti voisi toteutua ohjeistetussa määräajassa. Maksua ei myöskään saisi koskaan periä alle 18-vuotiaalta asiakkaalta. Lisäksi, jos kunta tai kuntayhtymä on asiakkaan aloitteesta varannut ajan tai paikan asiakkaalle, maksun periminen edellyttää edellä mainittujen lisäksi, että ilmoitus tehdään ja ohjeet annetaan kirjallisesti ja että asiakasta tai tämän edustajaa muistutetaan asiakkaalle varatusta ajasta tai paikasta.

- Ehdotetun 3 §:n perusteluissa todetaan, että asiakkaalle voisi lähettää laskun käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta kuulematta asiakasta ensin, kuten muidenkin maksujen kohdalla. Laissa ja sen perusteluissa on pyritty eri keinoin varmistamaan asiakkaan oikeusturvan toteutuminen. Laskussa olisi ilmoitettava päivämäärä, jolloin viimeistään asiakas voisi antaa selvityksen palvelun käyttämättä ja peruuttamatta jättämiselle. Asiakkaalle olisi myös annettava mahdollisuus selvittää syy palvelun käyttämättä ja peruuttamatta jättämiseen, jos asiakas olisi oma-aloitteisesti yhteydessä asian selvittämiseen liittyen.
- Myös maksuttomista palveluista aiheutuu tarpeettomia kustannuksia, jos palvelu jätetään käyttämättä. Näissäkin tilanteissa 3 §:ssä ehdotetun maksun tarkoituksena olisi kattaa peruuttamatta jääneistä palveluista aiheutuvia kustannuksia. On lisäksi huomioitava, että lähtökohtaisesti maksu kattaisi vain osan käyttämättä jätetystä palvelusta aiheutuvista kustannuksista. Se, että ehdotetulla sääntelyllä voi olla myös käytöstä ohjaava vaikutus, ei tee ehdotetusta maksusta rangaistusluonteista.
- Myös asiakkaan edustaja voisi peruuttaa ajan asiakkaan puolesta. Lähtökohtaisena ajatuksena on, että asiakkaan edustaja toimii asiakkaan parhaaksi ja hänen etunsa mukaisesti, huolehtien asioiden hoitamisesta asianmukaisesti.
- Kunnan palveluita käyttävät myös alaikäiset. Pääsäännön mukaan alaikäisen ei pitäisi voida velkaantua alaikäisyytensä aikana. Huoltajan pitäisi sitoutua maksuvelvolliseksi hänen suostumustaan edellyttävissä oikeustoimissa. Terveyskeskuskäynneistä sekä erilaisista sosiaalihuollon palveluista laskuttamisen pitäisi jo huoltovelvollisuuden perusteella kohdistua ensisijaisesti alaikäisen huoltajaan. Alaikäisellä pitää kuitenkin olla tietyissä tilanteissa mahdollisuus saada näitä palveluja myös anonyymisti, eli huoltajansa tietämättä.
- 11 §:n velvoittavuus huojentaa maksua ei suoraan koske 3 §:ssä ehdotettua maksua. 3 §:ssä säädetyn maksun perusteista sekä kunnan oikeudesta ja rajoitteista periä ko. maksu säädetään kuitenkin varsin kattavasti pykälässä. Lisäksi edellä mainittuja avataan tarkemmin pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa. Maksua ei saa periä esimerkiksi silloin, jos käyttämättä ja peruuttamatta jättämiselle on hyväksyttävä syy tai jos maksun periminen on katsottava kohtuuttomaksi. Lisäksi pykälässä säädetään mm. tiedottamis- ja ohjausvelvoitteesta. Ehdotetun lain 2 b §:n mukaan laskuun on liitettävä oikaisuvaatimusohje. Säännös koskee myös 3 §:ssä säädetystä maksusta lähetettyä laskua.

5 § Maksuttomat terveyspalvelut

Monissa lausunnoissa katsottiin, että kunnan tulisi voida periä maksuja vain niiltä osin kuin palvelu on säädetty laissa maksulliseksi. Useat tahot katsoivat, että perusterveydenhuollon lääkärivastaanotot tulisi säätää maksuttomiksi myös täysi-ikäisille henkilöille. Hoitajavastaanottojen maksuttomuutta kannatettiin laajasti, mutta eräissä lausunnoissa pidettiin kestävämmänä sitä, että vain lääkäreiden vastaanotoista voitaisiin jatkossa periä asiakasmaksu mutta sairaanhoitajan antamasta lähes tai kokonaan saman tasoisesta hoidosta puolestaan ei. Alaikäisten maksuttomia poliklinikkakäyntejä kannatettiin laajasti, ja osassa lausuntoja katsottiin, että palvelut pitäisi säätää kokonaan maksuttomiksi alaikäisille. Joissakin lausunnoissa pidettiin ongelmallisena sitä, että mielenterveyshuollon maksuttomuudesta huolimatta vastaanotosta voitaisiin periä maksu, jos samalla käynnillä hoidettaisiin mielenterveyteen liittyvien vaivojen lisäksi myös somaattisia vaivoja. Jotkin lausunnonantajat ehdottivat, että päihdetyötä koskeva terveydenhuoltolain 28 § sisällytettäisiin maksuttomien terveyspalvelujen luetteloon. Etenkin eri järjestöt ehdottivat laajasti myös muiden terveydenhuollon palvelujen maksuttomuuden lisäämistä (esim. fysioterapeuttien suoravastaanotot, jalkojenhoito, silmänpohjan kuvaukset, apuvälineet). Monet lausunnonantajat ehdottivat, että suun terveydenhuollon terveysneuvonta ja -tarkastukset sekä suun sairauksien ehkäisy säädettäisiin maksuttomiksi. Suomen Sydänliitto ry nosti esille lausunnoissaan ryhmässä toteutettavan ohjauksen ja kuntoutuksen maksuttomuuden vaatimuksen, ja

*sen, ettei näitä saa rinnastaa vastaanottotyössä sarjana annettaviin hoitoihin. Lisäksi eduskunnan apulaisoi-
keusasiamies totesi lausunnossaan, että sosiaalihuollon asiakkaalle annettava lääkärintodistus tai -lausunto,
jota viranomainen edellyttää sosiaalihuollon palvelun antamiseksi, tulisi säätää maksuttomaksi. Lisäksi esityk-
sen perusteella jää epäselväksi, onko tarkoitus, että asiakasmaksuasetuksen 23 § jää edelleenkin voimaan.
Osassa lausuntoja esitettiin lisäksi, että lääkärintodistus, joka annetaan Kelan vammaisetuuksien hakemista
varten, tulisi positiivisena erityiskohteluna olla maksutonta asiakkaalle. Myös hoitotarvikkeiden osalta tuotiin
joissakin lausunnoissa esille maksuttomiin hoitotarvikkeisiin liittyvän sääntelyn ja sen perusteluiden täyden-
tämisen tarve. Joissakin lausunnoissa nostettiin lisäksi esille hengityslaitetta käyttävien henkilöiden säänte-
lyyn liittyviä huomioita.*

- Esityksessä on kysymys asiakasmaksulainsäädännön osittaisuudistuksesta, jossa säilytettäisiin lain ny-
kyinen lähtökohta eli se, että kunnallisista sosiaali- ja terveyspalveluista voidaan periä maksu palvelun
käyttäjältä, jollei lailla toisin säädetä. Lain lähtökohdan mahdollista muuttamista olisi arvioitava asia-
kasmaksulainsäädännön tulevan kokonaisuudistuksen yhteydessä.
- Perusterveydenhuollon lääkärivastaanottojen säätäminen maksuttomiksi vähentäisi kuntien maksu-
tuloja 66 miljoonaa euroa. Muutos ei siis ole toteutettavissa tässä yhteydessä, koska asiakasmaksulain
uudistamiseen on hallitusohjelmassa varattu 45 miljoonaa euroa. Ehdotetulla hoitajavastaanottojen
maksuttomuudella pyritään tukemaan matalan kynnyksen palvelujen käyttöä ja sairauksien ennalta
ehkäisyä. Kunta ohjaa asiakkaan tarkoituksenmukaisuus- ja tarpeellisuusharkinnan perusteella hoita-
jan tai lääkärin vastaanotolle.
- Kaikkien terveydenhuollon palvelujen säätäminen maksuttomaksi alaikäisille vähentäisi kuntien ja
kuntayhtymien maksutuloja yhteensä 32 miljoonaa euroa. Hallituksen esitys sisältää erikoissairaan-
hoidon poliklinikkamaksujen poistamisen alaikäisiltä (22,4 milj. euroa), mikä on toteutettavissa halli-
tusohjelmassa asiakasmaksulain uudistamiseen varatun 45 miljoonan euron puitteissa. Jos tervey-
denhuollon palvelut säädettäisiin alaikäisille kokonaan maksuttomiksi, uudistukseen varattu 45 mil-
joonaa euroa ylittyisi 10 miljoonalla eurolla. Perusterveydenhuolto on jo nykyisin alaikäisille laajalti
maksutonta. Perusterveydenhuollossa alaikäiseltä saa kuitenkin periä maksun laitoshoidosta, mutta
maksun perimistä on rajoitettu hoitopäivien mukaan: laitoshoidossa, päivä- ja yöhoidossa ja kuntou-
tushoidossa terveyskeskuksessa tai sen toimintayksikössä alle 18-vuotiaalta saa periä maksun kor-
keintaan seitsemältä hoitopäivältä kalenterivuodessa. Sama rajausta koskee sekä lyhytaikaista että pit-
käaikaista laitoshoidoa. Jos laitoshoidoita säädettäisiin alaikäiselle maksuttomaksi, kustannusvaikutus
olisi 6 miljoonaa euroa.
- Esityksellä pyritään selkiyttämään terveydenhuoltolain 27 §:ssä säädetyn mielenterveystyön maksut-
tomuutta perusterveydenhuollon avosairaanhoidossa. Kuntien käytännöt ovat vaihdelleet maksujen
suhteen. Somaattisten vaivojen osalta mielenterveysvaivoista kärsivän henkilön olisi kuitenkin perus-
teltua olla maksujen suhteen samassa asemassa kuin muidenkin asiakkaiden.
- Asiakasmaksulain 5 §:n 1 kohdan johdantokappaleessa säädetään terveyspalveluista, jotka ovat läh-
tökohtaisesti maksuttomia. Kyseisessä säännöksessä ei luetella terveydenhuoltolain 28 §:n mukaista
päihdetyötä (toisin kuin terveydenhuoltolain 27 §:n mukainen mielenterveystyö), mutta päihdetyö-
hön liittyvä ohjaus ja neuvonta ovat jo nykyisin maksuttomia. Muilta osin terveydenhuoltolain 28 §:n
mukaisten palvelujen mahdollista maksuttomuutta olisi arvioitava erikseen tulevan asiakasmaksulain
kokonaisuudistuksen yhteydessä.
- Lausunnoissa ehdotettiin monia terveyspalvelujen maksuttomuuden laajennuksia, joilla voitaisiin pa-
rantaa asiakkaan asemaa mutta joita ei ole mahdollista toteuttaa tässä yhteydessä, koska muutoksille
varattu 45 miljoonaa euroa ylittyisi muutoin. Erilaisten terapioiden maksuttomuuden mahdollista laa-
jennusta tulisi tarkastella kokonaisuutena, ja yksittäisen terapiamuodon erottaminen maksuttomaksi
vaatisi laajemman selvityksen ja vertailun myös muihin terapiaihin. Mahdollisia 5 §:n mukaisten mak-
suttomien terveyspalvelujen laajennuksia tulisi tarkastella erikseen asiakasmaksulain kokonaisuudis-
tuksen yhteydessä.
- Esimerkiksi fysioterapeutin suoravastaanotot ovat joissain terveyskeskuksissa käytössä oleva toimin-
tatapamalli, joka ei ole lähtöisin sääntelystä. Fysioterapeutin suoravastaanotot voivat olla monin ta-

voin vaikuttava toimintamalli osana terveyskeskuksen toimintaa¹. Asiakasmaksulain kautta tapahtuvan, nimenomaan fysioterapeuttien suoravastaanottojen maksuttomaksi säätämisen vaikutuksia on kuitenkin vaikea arvioida ennalta. SISU-SOTE:n simulaation perusteella voidaan arvioida, että fysioterapeuttien vastaanotot kaikkinaensa ovat kerryttäneet noin 7 miljoonaa euroa maksutuloja kunnille ja kuntayhtymille. Tästä erittäin varovasti voidaan arvioida suoravastaanottojen kerryttäneen korkeintaan joitakin kymmeniä prosentteja. Suoravastaanottojen maksuttomuus ilman muuta suoravastaanottoihin liittyvää sääntelyä saattaisi kuitenkin johtaa suoravastaanottotoiminnan vähentymiseen tai toiminnan epätarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen. Suoravastaanottojen maksuttomuus voisi johtaa tilanteeseen, jossa varsin saman kaltainen palvelu olisi maksutonta tai maksullista riippuen siitä, miten kyseisessä terveyskeskuksessa fysioterapia ja asiakasohjaukseen liittyvät toiminnot on toteutettu.

- Terveidenhuoltolain 14 §:n mukaan kunnan on järjestettävä alueellaan valtakunnallisen seulontaohjelman mukaiset seulonnat. Kunta voi lisäksi järjestää seulontoja ja terveystarkastuksia tietyn taudin tai sen esiasteen toteamiseksi tai taudin aiheuttajan löytämiseksi. Terveidenhuoltolain 14 §:n mukaiset palvelut ovat asiakasmaksulain 5 §:n 1 kohdan nojalla maksuttomia. Avosairaanhoidon palveluista saa sen sijaan periä maksun siten kuin asiakasmaksulaissa ja -asetuksessa säädetään.
- Esityksessä ei ehdoteta muutosta asiakasmaksulain 5 §:n 7 kohtaan, jonka mukaan terveydenhuoltolain 29 §:ssä tarkoitetun lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet sekä niiden sovitus, tarpeellinen uusinminen ja huolto ovat pääsäännön mukaan maksuttomia. Apuvälineisiin liittyvää sääntelyä voidaan tarkastella paremmin asiakasmaksulainsäädännön tulevan kokonaisuudistuksen yhteydessä.
- Joissakin asiantuntijalausunnoissa ehdotettiin suun terveydenhuollon terveysneuvonnan ja -tarkastusten, ennaltaehkäisevien toimenpiteiden sekä suuhygienistikäyntien säätämistä maksuttomaksi. Ehdotusten toteuttaminen vähentäisi kuntien ja kuntayhtymien maksukertymää. Ehdotuksissa mainitut palvelut ovat monesti suuhygienistien toteuttamia, ja karkea euromääräinen arvio suuhygienistien käyntien maksuttomuuden vaikutuksesta kuntien ja kuntayhtymien maksukertymän vähenemiseen on noin 15–20 miljoonaa euroa. Suun terveydenhuollon maksut ovat nykyisin muihin terveydenhuollon maksuihin verrattuna huomattavasti korkeampia. Vuonna 2019 kunnat ja kuntayhtymät ovat perineet noin 172 miljoonaa euroa asiakasmaksuja, joka arvion mukaan rahoitti täysi-ikäisten suun terveydenhuollosta terveyskeskuksissa noin 40 prosenttia. Jos suun terveydenhuollon maksuihin tehtäisiin muutoksia, maksujen alentaminen tai poistaminen olisi terveystaloudellisesti perusteltua kohdistaa juuri ennaltaehkäiseviin ja varhaishoidon toimenpiteisiin. Muutosta ei kuitenkaan ole mahdollista toteuttaa asiakasmaksulain uudistukselle varatun 45 miljoonan euron puitteissa.
- Ehdotetun 5 §:n 1 kohdan mukaan terveydenhuollon palveluista maksuja saa periä mm. 18 vuotta täyttäneille annetuista perusterveydenhuollon avosairaanhoidon palveluista, sekä 5 §:n 1 kohdan c alakohdan mukaan poliklinikan antamasta tutkimuksesta ja hoidosta 18 vuotta täyttäneeltä henkilöltä. Perusterveydenhuollossa maksua ei kuitenkaan saa periä muun muassa sairaanhoitajan, terveydenhoitajan tai kättilön vastaanotosta. Edelleen 5 §:n 1 kohdan c alakohdan mukaan maksun saisi periä terveydenhuollon ammattihenkilön antamasta fysioterapiasta, neuropsykologisesta kuntoutuksesta, ravitsemusterapiasta, jalkojenhoidosta, puheterapiasta, toimintaterapiasta ja muusta niihin rinnastettavasta toimintakykyä parantavasta ja ylläpitävästä hoidosta. Asiakasmaksulain sääntely ei myöskään rajaa pois ryhmäkäynneistä perittäviä maksuja silloin, jos maksun perusteena on avosairaanhoidon maksullinen hoito, esimerkiksi terveydenhuollon ammattihenkilön antama terapia. Yksinomaan neuvonnasta ei voi periä maksua. Esityksessä ei ehdoteta säädettäväksi muista terapioiden perittävistä enimmäismaksuista. Näitäkin maksuja kuitenkin koskee ehdotetun 2 §:n 1 momentti, jonka mukaan palvelusta perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Asiakasmaksuasetuksen 11 §:ssä säädetään sarjahoidon maksusta, jota sovelletaan silloin, kun hoitoa annetaan sarjassa. Sosiaalihuollon palvelun saamiseksi tai Kelan vammaisetuuksien hakemiseksi edellytettujen lääkärintodistusten ja -lausuntojen säätämistä maksuttomaksi olisi tarkasteltava asiakasmaksulainsäädännön tulevan kokonaisuudistuksen yhteydessä. Voimassa

¹ Ks. esim. <https://www.suomenfysioterapeutit.fi/wp-content/uploads/2018/12/Suoravastaanotto2018.pdf>

olevan asiakasmaksulain 5 §:n 1 kohdan d alakohdassa säädetään todistuksista ja lausunnoista, jotka "eivät liity potilaan hoitoon", ja asiakasmaksuasetuksen 23 §:ssä säädetään "kansanterveystyössä hoitoon liittyvästä todistuksesta tai lausunnosta". "Kansanterveystyöllä" tarkoitetaan perusterveydenhuoltoa. Ehdotetulla 5 §:n 1 momentin d alakohdalla pyritään selkiyttämään sitä, mitkä todistukset ja lausunnot katsotaan asiakkaan hoitoon liittyviksi. Asiakasmaksuasetuksen 23 § on tarkoitus jättää voimaan, koska kyseisessä pykälässä säädetään lääkärintodistuksesta perittävän maksun enimmäismäärästä. Nuorison terveystodistus ei kuitenkaan ole enää käytössä, minkä vuoksi asiakasmaksuasetuksen 23 §:n viimeinen virke olisi perusteltua kumota samalla, kun asiakasmaksuasetuksesta kumotaan lain tasolle siirtyvää sääntelyä.

- Maksuttomiin hoitotarvikkeisiin liittyvää sääntelyä ja sen perusteluita voidaan tarkastella laajemmin asiakasmaksulainsäädännön tulevan kokonaisuudistuksen yhteydessä.
- Hengityslaitetta käyttävien henkilöiden asemaan ei esitetä muutoksia nyt käsitteillä olevassa hallituksen esityksessä. Nykyisen lain 5 §:n 3 kohdan säännökset hengityshalvauspotilaiden hoidon ja ylläpidon sekä hoitoon liittyvän kuljetuksen maksuttomuudesta säilyvät ennallaan. Hengityshalvauspotilaita koskeva sääntely on tarkoitus avata asiakasmaksulain kokonaisuudistuksen yhteydessä ja sovitaa yhteen vammaispalvelulainsäädännön uudistamisen kanssa. Asiakasmaksulain kokonaisuudistuksen sisällöistä ei ole tehty sisällöllisiä linjauksia, myöskään hengityshalvauspotilaita koskevan sääntelyn osalta.

6 a § Maksukatto

Ehdotettuja maksukaton laajennuksia pidettiin pääosin kannatettavina. Osassa lausuntoja katsottiin, että suun terveydenhuollossa myös hammasteknisten kulujen tulisi kerryttää maksukattoon (mm. eduskunnan apulaisoikeusasiamies). Lisäksi tuotiin esiin, että hammastekniset kulut tulisi huomioida asiakasmaksujen alentamista ja kohtuullistamista koskevassa säännöksessä. Toisaalta suun terveydenhuollon maksujen sisällyttäminen maksukattoon nähtiin joissain lausunnoissa ongelmallisena, sillä suun terveydenhuollossa asiakasmaksutuotot ovat olleet merkittävässä suhteessa palveluiden todellisiin tuotantokustannuksiin. Lisäksi katsottiin, että maksukatto lisäisi julkisten palveluiden kysyntää merkittävästi verrattuna yksityiseen hammashoitoon. Osa lausunnonantajista katsoi, että myös kotihoitoon sisältyvän osuuden kotisairaanhoidosta tulisi kerryttää maksukattoon. Joissakin lausunnoissa ehdotettiin, että lyhytaikaisen laitoshoidon maksuja ei tulisi voida periä maksukaton täyttymisen jälkeen tai vaihtoehtoisesti huojentamisvelvoitteen tulisi ulottua niihin. Myös palvelusetelillä maksettujen terveyspalvelujen omavastuuosuuksien ulottamista maksukaton alaan tulisi arvioida. Ehdotettiin, että asiakas- ja palvelusuunnitelman mukaisten sosiaalihuollon palveluiden asiakasmaksujen tulisi kerryttää maksukattoon. Useat lausunnonantajat katsoivat, että maksukaton seurannan tulisi olla kunnan eikä asiakkaan vastuulla. Lisäksi katsottiin, että maksukaton ei tulisi olla sidottu kalenterivuoteen vaan seurannan tulisi olla juoksevaa ja että eri maksukatot (asiakasmaksulain mukainen maksukatto sekä niin sanotut lääkekatto ja matkakatto) tulisi yhdistää. Myös maksukaton ja muiden kattojen tasoon esitettiin huomioita.

- Asiakas maksaa hammasteknisistä kuluista maksun suoraan valmistajalle tai niistä voidaan periä maksu enintään todellisten kustannusten mukaisina. Hammasteknisissä kuluissa on ennemminkin kyse materiaali- ym. kustannusten korvaamisesta kuin palvelumaksusta. Hammasteknisiä kustannuksia ei toteudu useimmilla asiakkailla, vaan ainoastaan osalla suun terveydenhuollon asiakkaista. Kustannukset myös vaihtelevat suuresti. Edellä mainituista syistä hammasteknisten kulujen sisällyttäminen maksukattoon ei olisi tarkoituksenmukaista tai toimivaa, eikä sitä myöskään ole mahdollista toteuttaa uudistukseen varatun 45 miljoonan euron puitteissa. Maksukaton täyttymisen perusteet ja euromääräinen taso tulisi tarkastella kokonaan uudella tavalla, jos nämä kustannukset sisällytettäisiin maksukattoon. Maksujen huojentamisen velvoittavuutta koskevaan nykyisen asiakasmaksulain 11 §:n 1 ja 2 momenttiin ei ehdoteta muutoksia eli hammasteknisiä kuluja ei esitetä sisällytettäväksi maksujen huojentamista ja perimättä jättämistä koskevaan velvoittavaan sääntelyyn. On kuitenkin huomioitava, että vaikka säännös ei velvoita alentamaan tai jättämään perimättä nimenomaisesti

hammasteknisiä kuluja, näistä aiheutuvat kulut tulee huomioida osana kokonaistaloudellisen tilanteen tarkastelua, jos asiakkaalle tehdään päätöstä maksun huojentamisesta muuta maksua koskien. Lisäksi 11 §:n 2 momentissa säädetysti kunta voi omalla päätöksellään soveltaa huojentamista koskevaa sääntelyä myös hammasteknisiin kuluihin.

- Maksukaton laajentaminen suun terveydenhuoltoon saattaisi vaikuttaa siten, että osa yksityissektorin niistä asiakkaista, joilla on runsaasti suun terveydenhuollon tai muun terveydenhuollon kustannuksia, siirtyy käyttämään julkisia suun terveydenhuollon palveluja. Tällainen siirtymä ei kuitenkaan todennäköisesti olisi merkittävä. Asiakkaita, joilla täytyisi ehdotetun lain mukainen maksukatto ja joilla oli yksityisen puolen suun terveydenhuollon maksuja, oli yhteensä 27 000 vuonna 2017. Siirtymistä julkiselle puolelle hillinnee myös se, että odotusajat kiireettömään julkiseen suun terveydenhuoltoon ovat tavanomaisestikin noin kolme kuukautta, kun yksityisvastaanotolle pääsee useimmiten muutama päivän kuluessa.
- Esityksessä ei ehdoteta, että kotihoitoon sisältyvä osuus kotisairaanhoidosta kerryttäisi maksukattoa. Kotipalvelusta ja kotihoidosta perittävät maksut jäisivät maksukaton ulkopuolelle, koska toisin kuin kotisairaanhoidon ja kotisairaalahoidon kohdalla, maksukattoon ei nykyisinkään sisälly kotipalvelua tai kotihoitoa vastaavia palveluja. Kotihoidossa on kyse yhdestä sosiaalipalvelusta, josta säädetään sosiaalihuoltolain 20 §:ssä. Kotihoito sisältää sekä kotipalvelun että kotisairaanhoidon. Kaikkiin sosiaalipalvelujen maksuihin, myös kotihoidon maksuihin, sovelletaan asiakasmaksulain 11 §:n säännöstä, jonka mukaan maksua tulee alentaa tai jättää maksu kokonaan perimättä, jos maksun periminen vaarantaisi asiakkaan tai perheen toimeentulon edellytyksiä. Edellä mainitun perusteella asiakkaan asema on turvattu, eikä se, ettei mainittuja maksuja esityksessä ole sisällytetty maksukattoon, vaaranna kenenkään palvelujen saantia. Jos 11 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät, asiakkaan ei välttämättä tarvitse maksaa palvelusta lainkaan (vrt. maksukatto, jossa maksuja maksetaan maksukaton täyttymiseen saakka). Kotihoitoa saavalla asiakkaalla kotipalvelun ja kotisairaanhoidon osuuksien erottaminen toisistaan olisi myös laskutusjärjestelmissä vaikeaa, koska asiakas saa kotihoidon palvelukokonaisuuden.
- Lyhytaikaisen laitoshoidon säätäminen maksuttomaksi maksukaton täyttymisen jälkeen vähentäisi kuntien maksutuloja 57 miljoonaa euroa, joka on enemmän kuin koko uudistukseen on käytettävissä rahoitusta. Sosiaalihuoltolain mukainen laitospalvelu kuuluu asiakasmaksulain 11 §:ssä säädettyihin maksuihin, joiden osalta kunta veloitetaan alentamaan maksua tai jättämään maksu kokonaan perimättä. Ylläpitomaksuun ei olla esittämässä muutosta, vaan sen taso on tarkoitus säilyttää ennallaan. Maksulla katetaan mm. ateriat ja muut ylläpidosta aiheutuvat kustannukset.
- Palvelusetelin omavastuusta ei säädetä asiakasmaksulaissa. Asiakasmaksujen maksukattoa koskevassa pykälässä säädetään nimenomaan asiakasmaksujen enimmäismäärästä, ja maksukattoa kerryttävät vain asiakasmaksulaissa säädetty asiakasmaksut. Palvelusetelien omavastuuosuus riippuu pääsääntöisesti siitä, minkä hintaisen palvelun asiakas itse valitsee. Tästäkään näkökulmasta omavastuiden sisällyttäminen maksukattoon ei olisi perusteltua.
- Esityksessä ei ehdoteta, että sosiaalihuollon palveluista perityt asiakasmaksut kerryttäisivät maksukattoa. Maksukattoa kerryttävät pääasiassa ainoastaan terveydenhuollon palveluista perityt asiakasmaksut. Uusien palvelumaksujen sisällyttäminen maksukattoon edellyttäisi laajempaa maksukaton perusteiden ja tason tarkastelua. Lähtökohtaisesti voidaan todeta, että sosiaalihuollon palvelujen, erityisesti tukipalvelujen, maksut eroavat suuruudeltaan kuntien välillä, mistä syystä niiden mahdollinen sisällyttäminen maksukattoon ei sellaisenaan olisi mahdollista vaan edellyttäisi laajaa selvitys- ja valmistelutyötä maksukaton perusteiden ja tason uudelleenmäärittelylle. Asiakasmaksulain 11 §:n mukainen huojentamisvelvollisuus kuitenkin koskisi pykälässä säädettyjen edellytysten täytyessä myös sosiaalihuollon palveluista (mukaan lukien tukipalveluista) perittyjä maksuja. Mikäli asiakkaan tai perheen kokonaistaloudellinen tilanne edellyttää, maksua tulee alentaa tai jättää se kokonaan perimättä. Säännös turvaa asiakkaan aseman.

- Maksukaton tasoon ei esitetä muutosta, vaan sen on tarkoitus säilyä ennallaan. Maksukaton tasoon ei esitetä korotuksia, vaikka maksukattoon kerryttäisivät jatkossa nykyistä useammat maksut. Katon taso ei myöskään ole mahdollista laskea. Asiakasmaksulain uudistukseen on varattu 45 miljoonaa euroa, eikä tämä budjetti mahdollista maksukaton tason laskemista.
- Maksukaton seurannan siirtäminen pois asiakkaan vastuulta on tavoiteltavaa. Muutosta ei kuitenkaan ole mahdollista toteuttaa osana nyt käsillä olevaa hallituksen esitystä. Koska samalta asiakkaalta maksuja perivät nykyisin useat järjestäjätahot, vaatisi maksukaton seurantavelvollisuuden siirtäminen kunnalle tai muulle viranomaiselle onnistuakseen kansallisesti yhteentoimivia tietojärjestelmiä. Nykyisin kuntien ja kuntayhtymien järjestelmät eivät automaattisesti saa tietoa asiakkaalta perityistä muiden kuntien tai kuntayhtymien maksuista. Seurantavelvollisuus ilman kansallisesti yhteentoimivia järjestelmiä vaatisi kunnilta huomattavaa menettelyjen uudistamista, mikä ei ole perusteltua tässä tilanteessa, sillä sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisvastuu on tarkoitus siirtää hyvinvointialueille vuoden 2023 alusta, sekä lisäksi kuntien ja kuntien yhteistoiminta-alueiden hallinnollista taakkaa. Kunnilla olisi haaste seurata asukkaidensa maksukaton täyttymistä niissä tilanteissa, joissa kunnan asukkaat ovat saaneet palveluja toisen kunnan tai yhteistoiminta-alueen järjestäminä. Maksukaton seurantavelvollisuuden siirtämistä pois asiakkaalta on näistä syistä perusteltua tarkastella uudestaan aikaisintaan asiakasmaksulainsäädännön tulevan kokonaisuudistuksen yhteydessä.
- Maksukaton seurantajakson tarkastelu tulisi ulottaa laajempaan maksukattoon (tai eri maksukattoja) koskevaan selvitys- ja valmistelutyöhön. Edellisellä hallituskaudella asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistamistyössä selvitettiin ja valmisteltiin asiakasmaksukaton seurantajakson muuttamista, mutta siitä luovuttiin toistaiseksi syistä, jotka johtuvat osittain tietojärjestelmistä, osittain muiden kattojen (lääke- ja matkakatto) seurantajaksoa koskevista käytännöistä (myös nämä ovat kalenterivuoteen sidottuja kuten asiakasmaksukatto nykyisin). Valmistelun yhteydessä nousi esille potentiaalinen ongelma siltä osin, että jos asiakasmaksukattoon tehtäisiin nyt seurantajaksoa koskeva muutos, se voisi lisätä mahdollisen kattojen yhdistämisen haasteita tulevaisuudessa. Nämä mahdolliset muutokset kannattaisi tehdä yhtäaikaaisesti. Toisaalta maksukattojen yhdistämiseen taas liittyy useita ratkaistavia tekijöitä ja vaikutuksia, mistä syystä tämä edellyttäisi erillistä laajaa selvitystyötä ja valmistelua. Eri kattojen yhdistämiseen liittyy useiden lainsäädäntöjen yhteensovittamista, laajamittaista vaikutusten arviointia sekä kattojen perusteiden ja tason määrittelyä. Asiaan liittyy myös merkittäviä rakenne- ja tietojärjestelmäkysymyksiä.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen asiakasmaksujen sekä lääkkeiden ja matkojen omavastuiden yhdistämistä yhteen maksukattoon on tarkasteltu hiljattain (Tervola ja Heino 2020²). Laskennallisesti kuntien ja kuntayhtymien järjestämien sote-palvelujen ja lääkkeiden yhdistetyn maksukaton tulisi olla 939 euroa vuodessa, jotta maksujen ja omavastuiden kertymä ja siten julkisten talouden asema säilyisi ennallaan. Matkojen omavastuut edellä mainittujen lisäksi sisältävä, budjettineutraali maksukatto tulisi olla suuruudeltaan ainakin 1008 euroa. Ilman julkista taloutta muutoin vahvistavia toimia yhdistetyn maksukaton olisi siis oltava korkeampi kuin nykyiset maksukatot yksittäin, mutta matlampi kuin nykyisten maksukattojen summa. Tämä tarkoittaa, että maksukattojen kustannusneutraalissa yhdistämisessä olisi sekä voittajia että häviäjiä kutakuinkin yhtä paljon (noin 200 000 henkilöä). Kyseessä olisi siis ikään kuin tulonsiirto kohtuullisen paljon maksavilta kaikista eniten maksaville, ja samalla suurituloisemmilta pienituloisimmille ja vähemmän ikääntyneiltä ikääntyneille. Maksukattojen yhdistäminen ei kuitenkaan toisi helpotusta alkuvuoteen kohdistuvaan maksutaakkaan, vaan helpottaisi lähinnä loppuvuoden tilannetta.

7 b § Palvelun pitkäaikaisuus

Kehitysvammaisilta henkilöiltä perittävistä ylläpitomaksuista tulisi säätää lailla, tai niihin tulisi vähintään ottaa kantaa lain esitöissä (Valvira).

² https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139789/URN_ISBN_978-952-343-502-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Esityksessä ei ehdoteta muutoksia asiakasmaksulain 4 §:ään, jonka 2 kohdassa säädetään kehitysvammaisille henkilöille annettavan erityishuollon maksuttomuudesta sekä siitä, että kehitysvammaisen henkilön ylläpidosta voidaan kuitenkin pääsäännön mukaan periä maksu. Kehitysvammaisilta ja muilta vammaisilta henkilöiltä perittäviä maksuja koskeva sääntely on perusteltua avata asiakasmaksulain kokonaisuudistuksen yhteydessä ja sovittaa yhteen suunnitteilla olevan vammaispalvelulain säädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä.

7 c § Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu

Mm. eduskunnan apulaisoikeusasiamies totesi lausunnossaan, että ns. tavallisen palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen ero tulisi määritellä riittävän selkeästi ja pykälässä tulisi säätää ehdotettua tarkemmin, mitkä palvelut kuuluvat asiakasmaksulla katettaviksi. Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen vähimmäiskäyttövaraa pidettiin joissain lausunnoissa niukkana, lisäksi ehdotettiin, että pitkäaikaisen laitoshoidon vähimmäiskäyttövara tulisi nostaa samalle tasolle kuin muiden pykälässä tarkoitettujen palvelujen vähimmäiskäyttövara sekä että pitkäaikaisen ns. tavallisen palveluasumisen asiakasmaksun tulisi noudattaa kotiin annettavan palvelun sijasta pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen asiakasmaksun määräytymisperusteita sillä erotuksella, että vähimmäiskäyttövara olisi korkeampi. Eräissä lausunnoissa nostettiin esille, että 7 c §:ssä säädettyä maksua ei ole perusteltua periä kehitysvammaisten erityishuoltona järjestetystä perhehoidosta, ja että perusteluissa tulisi selventää, että pykälässä tarkoitettua pitkäaikaista perhehoitoa ei ole vammaispalvelulain, kehitysvammalain tai lastensuojelulain perusteella järjestetty pitkäaikainen perhehoito. Palveluasumisen osalta nostettiin eräissä lausunnoissa esille, että pykälän perusteluissa tulisi selkeästi todeta, että pykälässä säädetään vain sosiaalihuoltolain mukaisen tehostetun palveluasumisen maksuista. Vammaisfoorumin lausunnossa pidettiin tärkeänä, että jo osittaisuudistuksessa ulotettaisiin asiakasmaksulain vähimmäiskäyttövarasääntely koskemaan myös vammaispalvelulain palveluasumista ja kehitysvammalain mukaisia asumis- palveluita.

- Asiakasmaksulaissa säädetään ainoastaan palveluista perittävistä maksuista, ei palvelujen sisällöstä. Lainsäädännön ja sen soveltamisen selkeyden vuoksi on tärkeää, että tämä raja säilytetään eikä asiakasmaksulaissa säädetä asioista, joista tulisi säätää ns. substanssilaeissa. Palveluasumisesta ja tehostetusta palveluasumisesta säädetään sosiaalihuoltolaissa. Ns. tavallisen palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen eroja on kuvattu hallituksen esityksen perusteluissa. Jos palvelujen sisältö halutaan määritellä nykyistä tarkemmin lain tasolla, se tulisi tehdä sosiaalihuoltolaissa eikä asiakasmaksulaissa. Kuten esityksen perusteluissa on todettu, sen, kumpaa palvelumuotoa asiakkaalle annetaan, on joka tapauksessa aina määrädyttävä asiakkaan palvelutarpeen mukaisesti eikä tähän arviointiin saa vaikuttaa se, että maksuperusteet olisivat eri palveluissa erilaiset. Valvonnan keinoin on mahdollista puuttua siihen, jos esimerkiksi asiakkaita, jotka ovat tehostetun palveluasumisen tarpeessa, siirretään ns. tavalliseen palveluasumiseen.
- Myös kysymys siitä, mitkä palvelut kuuluvat maksulla katettavaksi, kytkeytyy palvelun sisältöön eli siihen, mitä palveluja esimerkiksi tehostettuun palveluasumiseen kuuluu. Tästäkään kysymyksestä ei tulisi säätää asiakasmaksulaissa. Ehdotetun asiakasmaksulain 10 d §:n mukaan maksun perusteena olevista tuloista kuitenkin tehtäisiin tietyt vähennykset ennen maksun määräämistä, koska maksu ei kata kyseisiä eriä.
- Vähimmäiskäyttövaran suuruutta arvioitaessa on huomioitu se, että mm. asiakkaan asumismenot ja lääkemenot huomioidaan vähennyksenä maksua määrättäessä, elleivät ne jo automaattisesti sisälly hoitoon. Asiakkaat eivät myöskään maksa itse aterioitaan tai ylläpitokustannuksiaan. Näin ollen asiakkaalle jää lähtökohtaisesti vain hyvin vähän omia kustannuksia maksettavaksi. Yksilöllisissä tilanteissa maksua on joka tapauksessa 11 §:n nojalla alennettava tai jätettävä maksu kokonaan perimättä, jos asiakkaan tai perheen toimeentulo tai lakisääteinen elatusvelvollisuus vaarantuisivat maksun perimisen seurauksena. Perhehoidon osalta asiakkaalle ehdotetaan nykyistä korkeampaa vähimmäiskäyttövaraa perusteluissa esitetyistä syistä.

- Pitkääikäisen laitoshoidon sisältö ja näin ollen myös maksun kattavuus on suurempi kuin pitkäikäisessä tehostetussa palveluasumisessa tai pitkäikäisessä perhehoidossa. Lisäksi pitkäikäisen laitoshoidon asiakkaiden toimintakyky on lähtökohtaisesti olennaisesti heikompi kuin muissa palveluissa olevien asiakkaiden. Edellä mainituista syistä johtuen muissa palveluissa on perusteltua olla suurempi vähimmäiskäyttövara kuin pitkäikäisessä laitoshoidossa.
- Pitkääikäinen tehostettu palveluasuminen rinnastuu hoidon intensiteetin ja ympärivuorokautisen huolenpidon tarpeen osalta pitkäikäiseen laitoshoittoon, kun taas pitkäikäinen "tavallinen" palveluasuminen rinnastuu näiltä osin lähemmin kotona annettaviin palveluihin. Siksi on perusteltua, että pitkäikäisen tehostetun palveluasumisen maksut määräytyisivät pitkälti samoin perustein kuin pitkäikäisen laitoshoidon maksut ja pitkäikäisen "tavallisen" palveluasumisen maksut puolestaan määräytyisivät vastaavalla tavalla kuin jatkuvan ja säännöllisen kotona annettavan palvelun maksut.
- 7 b §:ssä on erikseen säädetty, minkä lakien perusteella järjestettyjä palveluja maksut koskevat. Sen mukaan kunta saa periä 7 c §:ssä tarkoitetun maksun pitkäikäisestä sosiaalihuoltolaissa tarkoitetusta tehostetusta palveluasumisesta, pitkäikäisestä perhehoitolain 3 §:ssä tarkoitetusta perhehoidosta ja 4 §:ssä tarkoitetusta ammatillisesta perhehoidosta sekä pitkäikäisestä terveydenhuoltolain 67 §:n 1 momentissa tarkoitetusta laitoshoidosta tai pitkäikäisestä sosiaalihuoltolain 22 §:ssä tarkoitetun laitospalvelusta pykälässä tarkemmin määritellysti.
 - 7 c §:ssä tarkoitettua maksua ei saa periä lastensuojelulain, kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain tai vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain nojalla annetusta perhehoidosta eikä terveydenhuoltolain 29 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitetusta lääkinnällisestä kuntoutuksesta laitoksessa, kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain 2 §:n 3 kohdassa tarkoitetusta kuntoutuksesta laitoksessa eikä lastensuojelulain 57 §:ssä tarkoitetusta laitoshuollosta.
 - Perhehoitoa voidaan järjestää myös esimerkiksi lastensuojelulain, kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain tai vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain nojalla. Lastensuojelulaissa tarkoitettu lasten ja nuorten huolto, kehitysvammaisten erityishuollosta annettussa laissa tarkoitettu erityishuolto ja vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain 8 §:ssä tarkoitetut palveluasumiseen liittyvät erityispalvelut ovat asiakasmaksulain 4 §:n mukaan maksuttomia. Selvytyden vuoksi 7 b §:n 1 momentin 2 kohdassa säädettäisiin, että mainittujen lakien nojalla järjestetystä perhehoidosta ei saisi periä ehdotetun pykälän mukaista maksua.
 - Asiakasmaksulain 4 §:n 2 kohdan mukaan maksun saa kuitenkin periä kehitysvammaisen ylläpidosta. Käytännössä kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisena erityishuoltona annetusta perhehoidosta on peritty ylläpitomaksuna usein saman suuruinen maksu kuin pitkäikäisestä laitoshoidosta. Laissa ei ole tarkemmin säädetty ylläpitomaksun suuruudesta.
 - Asiakasmaksulain 4 §:n 5 kohdan mukaan asiakkaalta ei voida periä maksuja vammaispalvelulain 8 §:n 2 momentissa säädettyyn palveluasumiseen liittyvistä erityispalveluista. Asiakas maksaa itse vain ns. normaalit elämisen kustannukset.
 - Käsiteltävänä olevassa osittaisuudistuksessa ei ehdoteta muutoksia mm. vammaispalveluista perittäviin maksuihin eikä näin ollen myöskään vähimmäiskäyttövaroja koskevaan sääntelyyn. Kehitysvammaisilta ja muilta vammaisilta henkilöiltä perittäviä maksuja koskeva sääntely on perusteltua avata asiakasmaksulain kokonaisuudistuksen yhteydessä ja sovittaa yhteen suunnitteilla olevan vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistuksen kanssa.
 - Lisäksi asiakasmaksulain 7 §:n 1 momentin mukaan lastensuojelulain nojalla avohuollon tukitoimena, sijaishuoltona tai jälkihuoltona lapselle annetusta perhehoidosta tai laitoshuollosta taikka asumispalveluista aiheutuvien kustannusten korvaamiseksi voidaan, milloin se on asianomaisten toimeentulon edellytykset ja huollolliset näkökohdat huomioon ottaen perusteltua, periä lapsen vanhemmilta maksu, joka saa määrältään olla enintään lapsen elatuksesta annetun lain 1–3 §:n perusteella määräytyvän elatusavun suuruinen. Asiakasmaksulain 7 §:n 2 momentin mukaan kunta voi myös maksua vahvistamatta periä ja nostaa lapselle tulevat

elatusavut siltä ajalta, jolloin lapsi saa tässä pykälässä tarkoitettuja perhehoitoa tai laitoshuoltoa taikka asumispalveluja sekä käyttää ne perhehoidosta, laitoshuollosta tai asumispalveluista aiheutuvien kustannusten korvaamiseksi.

10 b § Pitkäaikaisesta tehostetusta palveluasumisesta, pitkäaikaisesta perhehoidosta ja pitkäaikaisesta laitoshoidosta perittävän maksun perusteena olevat tulot

Osassa lausuntoja kritisoitiin sitä, että eläkettä saavan hoitotuki, vammaistuki ja lasten kotihoidon tuki huomioitaisiin tulona maksua määrättäessä. Toisaalta todettiin, että pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa asiakasmaksun perusteena olevissa tuloissa tulisi ottaa huomioon myös asumistuki ja tuloista tehtävänä vähennyksenä tulisi huomioida asiakkaan maksama vuokra ja että esityksessä tulisi selvittää, että "jatkuvilla tai vuosittain toistuvasti saaduilla tuloilla ennakonpidätyksen ja ennakonkannon jälkeen" ei tarkoiteta vakuutuksia, joiden pääoma rinnastuu varallisuuteen (ei-verotuetut eläkevakuutukset).

- Esityksessä eläkettä saavan hoitotuki huomioitaisiin tuloina maksua määrättäessä sekä 10 b että 10 f §:ssä säädettyjä maksuja määrättäessä. Vammaistuki huomioitaisiin maksun perusteena olevana tulona 10 b §:ssä säädettyjä maksuja määrättäessä. Pitkäaikaisen laitoshoidon maksua määrättäessä tulona on jo nykyisinkin huomioitu eläkettä saavan hoitotuki ja vammaistuki. Sekä vammaistuella että eläkettä saavan hoitotuella katetaan juuri niitä kustannuksia, joita maksun perusteena oleviin palveluihin sisältyy. Tästä syystä on perusteltua ottaa hoitotuki tulona huomioon maksua määrättäessä. Vammaistukea ei jatkossakaan huomioitaisi tulona kotona annettavan palvelun maksua määrättäessä, eikä myöskään pitkäaikaisen asumispalvelun maksua määrättäessä.
- Esimerkiksi tehostetussa palveluasumisessa eläkettä saavan hoitotuki on porrastettu avuntarpeen sekä ohjauksen ja valvonnan tarpeen mukaan kolmeen tasoon: perushoitotuki, korotettu hoitotuki ja ylin hoitotuki. Perushoitotukeen on oikeutettu henkilö, joka tarvitsee henkilökohtaisissa toiminnoissaan, kotitaloustöissä ja asioinnissa kodin ulkopuolella säännöllisesti vähintään viikoittain toisen henkilön apua tai ohjausta ja valvontaa. Korotettuun hoitotukeen on oikeutettu henkilö, joka tarvitsee monissa henkilökohtaisissa toiminnoissa jokapäiväistä aikaa vievää toisen henkilön apua tai sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu huomattavassa määrin säännöllistä ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Ylintä hoitotukea voi saada henkilö, jonka hoidon ja valvonnan tarve on yhtämittaista. Lisäksi perushoitotukeen oikeutettu asiakas voi saada korotettua hoitotukea sen vuoksi, että hänelle aiheutuu sairaudesta tai vammasta jatkuvia ja ylimääräisiä erityiskustannuksia. Ylintä hoitotukea ei voi saada erityiskustannusten perusteella. Jos korotettua hoitotukea tai ylintä hoitotukea saava henkilö on pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa, on perusteltua, että hoitotuki otetaan tulona huomioon maksun perusteena olevana tulona, koska hoitotuella katetaan juuri niitä kustannuksia, joita palveluun sisältyy. Hoitotuki olisi perusteltua ottaa huomioon kokonaisuudessaan silloinkin, jos perushoitotukeen oikeutettu asiakas saisi korotettua hoitotukea sen vuoksi, että hänelle aiheutuu sairaudesta tai vammasta jatkuvia ja ylimääräisiä erityiskustannuksia. Jos tällaisen asiakkaan kohdalla ei huomioitaisi tulona esimerkiksi korotetun hoitotuen ja perushoitotuen välistä erotusta, hän olisi paremmassa asemassa kuin sellainen asiakas, joka on suoraan oikeutettu korotettuun hoitotukeen.
- Esityksessä ehdotetaan, että lasten kotihoidon tuki otettaisiin jatkossa tulona huomioon, sillä etuus on jatkuvaa veronalaista tuloa ja sen huomiotta jättäminen voisi saattaa asiakkaat eriarvoiseen asemaan riippuen siitä, mitä etuuksia kotona lasta hoitava henkilö saa. Esimerkiksi perhe, jossa toinen puoliso on työtön ja hoitaa lasta kotona, voi olla oikeutettu sekä kotihoidon tukeen että työttömyysetuuteen. Jos perhe saa molempia etuuksia, kotihoidon tuki huomioidaan työttömyysetuutta vähentävänä. Jos perhe ei hae kotihoidon tukea vaan ainoastaan työttömyysetuutta, työttömyysetuus myönnetään täysimääräisenä. Näissä tilanteissa perheiden mahdolliset asiakasmaksut ovat määräytyneet eri perustein, koska kotihoidon tukea ei ole saanut ottaa tulona huomioon. Tällaiselle erilaiselle kohtelulle ei ole perusteita.
- Asumismenot huomioitaisiin vähennyksinä, ja asumistuki huomioitaisiin välillisesti (asumismenot huomioidaan vähennettynä niistä mahdollinen asumistuki).

- Esityksen perustelujen mukaan niin sanottujen ei-verotuetujen eläkevakuutusten osalta tulona huomioitaisiin se osa eläkkeestä, joka vastaa sijoitetulle pääomalle kertynyttä tuottoa. Ei-verotuetuista eläkevakuutuksista saatua pääoman palautusta ei sen sijaan huomioitaisi tulona, koska pääoman palautuksessa on kysymys varallisuuden palauttamisesta asiakkaalle.

10 c § Tuloista tehtävät vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa, pitkäaikaisessa perhehoidossa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa

Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän lausunnon mukaan omistusasunnon välttämättömät ja kohtuulliset menot, jotka voidaan vähentää tuloista ennen maksun määräämistä, tulee määritellä tarkasti, jotta saavutetaan yhtenäiset käytännöt valtakunnallisesti. Valvira kiinnitti lausunnossaan huomiota siihen, että vuokra-asunnon vuokran huomioiminen enintään irtisanomisajalta (kuukausi) voi olla kohtuuton asuntoon jäävälle puolisolle tai muulle perheelle, sillä uuden vuokra-asunnon löytyminen voi kestää enemmän kuin kuukauden. Lisäksi Oulun kaupunki oli huolissaan siitä, että asiakkaiden välinen eriarvoisuus kasvaa, kun tuloista tehtävien vähennysten kautta tulotaso ja varallisuusasema pääsevät vaikuttamaan maksun määräämiseen ja sen suuruuteen. Eräissä lausunnoissa tuotiin esille, että myös muut edunvalvonnasta asiakkaalle aiheutuvat kustannukset kuin edunvalvojan peruspalkkio sekä toisaalta myös ulosmittaus pitäisi huomioida vähennyksenä tuloista.

- Esityksen perusteluissa on pyritty avaamaan sitä, millaiset kulut olisivat välttämättömiä ja kohtuullisia. Perustelujen mukaan omistusasunnon välttämättöminä kuluina voitaisiin huomioida ainakin kiinteistöön kohdistuva kiinteistövero ja kohtuulliset lämmityskulut, asunto-osakkeen hoitovastike sekä kiinteistön tai asunnon pakollinen kotivakuutus. Laissa tai sen perusteluissa ei kuitenkaan ole mahdollista luetella tyhjentävästi, mitä välttämättömät ja kohtuulliset asumismenot ovat, vaan asiassa on välttämätöntä jättää kunnille harkinnan mahdollisuus. Asiakkaan varallisuus ei vaikuttaisi siihen, tehdäänkö hänen tuloistaan ehdotetussa säännöksessä tarkoitettua vähennystä.
- Kunta voi harkintansa mukaisesti huomioida vuokran pidemmältäkin ajalta kuin vuokra-asunnon irtisanomisajalta. Ei kuitenkaan ole perusteltua, että lakiin automaattisesti kirjattaisiin pidempi aika kuin mitä huoneenvuokralain irtisanomisaika on.
- On perusteltua, että asiakkaan tulot vaikuttavat pitkäaikaisista palveluista perittäviin maksuihin. Vahva pääsääntö on, että asiakkaan varallisuus ei puolestaan vaikuta maksun suuruuteen. Varallisuus vaikuttaa välillisesti lähinnä edunvalvojan palkkioon, joka otettaisiin huomioon tulosta tehtävänä vähennyksenä. Vähennyksenä tuloista huomioitaisiin edunvalvojan palkkion vuotuinen perusmaksu, joka on asiakkaan tuloista ja varallisuudesta riippuen 440 euroa tai 280 euroa. Edunvalvoja saattaa olla päämiehen tulojen ja varallisuuden perusteella oikeutettu peruspalkkiota suurempaan lisäpalkkioon. Lisäpalkkiota ei huomioitaisi vähennyksenä siltä osin kuin se ylittää peruspalkkion osan. Vähennyksen rajaamisella peruspalkkioon halutaan osaltaan välttää myös mahdolliset ohjausvaikutukset, joita voisi syntyä palkkion perimiseen, jos koko palkkio huomioitaisiin vähennyksenä maksua määrättäessä. Lisäksi voidaan olettaa, että asiakkaalla lähtökohtaisesti on taloudellisen tilanteensa perusteella myös paremmat edellytykset suoriutua lisäpalkkion maksamisesta, jos lisäpalkkio tulojen ja varallisuuden perusteella määräytyy suuremmaksi kuin palkkion perusmaksu. Lisämaksun huomioimisella olisi myös huomattavasti suuremmat taloudelliset vaikutukset asiakasmaksuihin.
- Edellä mainittujen näkökulmien perusteella mahdollisia edunvalvojan palkkioon liittyviä lisämaksuja ei huomioitaisi automaattisesti vähennyksenä asiakasmaksua määrättäessä. Kunnan tulisi kuitenkin tapauskohtaisen harkinnan perusteella huoventaa asiakasmaksua 11 §:n nojalla, jos asiakkaan tai tämän perheen kokonaistaloudellinen tilanne sitä edellyttäisi. Tällöin kunnan tulisi huomioida myös edunvalvontakulut osana asiakkaan kokonaistaloudellisen tilanteen ja maksukyvyn arviointia.
- Ulosmittausta ei ole perusteltua huomioida automaattisena vähennyksenä maksua määrättäessä. Ulosottoa syntyy asiakkaalle hyvin eri syistä. Ulosmittauksen vähentämisessä kunta vastaisi automaattisesti asiakkaan velkojen hoitamisesta riippumatta siitä, mistä syystä ulosmittausta tapahtuu, eikä tämä ole perusteltua. Ulosotto voidaan kuitenkin huomioida maksun huojentamisen arvioinnissa.

10 d § Tuloista tehtävät erityiset vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa ja pitkäaikaisessa perhehoidossa

Osassa lausuntoja kritisoitiin lääkekulujen vähentämistä maksun määrittämisen perusteena olevista tuloista, koska asiakaskohtaisia lääkevähennyksiä pidettiin hallinnollisesti raskaina. Lisäksi katsottiin, että tehostetun palveluasumisen "kohtuulliset asumismenot" olisi määriteltävä.

- Ehdotetun 10 d §:n perustelujen mukaan asumismenot otettaisiin lähtökohtaisesti huomioon todellisen määräisinä. Kohtuullisuutta arvioitaessa voitaisiin kuitenkin ottaa huomioon asumisen yleinen kustannustaso alueella. Asumismenojen huomioon ottamisessa olisi aina arvioitava asiakkaan tehostetusta palveluasumisesta aiheutuvien kustannusten kokonaisuus sekä asiakkaan tosiasiallinen mahdollisuus valita tarpeitaan ja maksukykyään vastaava asumispalvelupaikka. Asumismenojen kohtuullisuutta arvioitaessa olisi siten otettava huomioon asiakkaan palvelun tarve ja kokonaistaloudellinen tilanne.
- Ehdotetun pykälän perusteluissa todetaan, että lääkekustannukset vähennettäisiin lähtökohtaisesti asiakkaan tai hänen edustajansa antaman selvityksen perusteella. Lääkekustannukset voitaisiin kuitenkin maksupäätöksessä ottaa huomioon toteutuneiden tai arvioitujen kustannusten perusteella siten, että ne vähennettäisiin maksua määrättäessä jaksotettuna. Näin ollen maksupäätöstä ei tarvitsisi tehdä uudelleen joka kuukausi vaan lääkemenojen vähennys voitaisiin huomioida myös toistaiseksi voimassa olevassa päätöksessä. Jos kuitenkin asiakkaan lääkekustannukset olennaisesti muuttuvat, maksupäätös olisi tarkistettava lääkekustannusten osalta asiakkaan tai hänen edustajansa antaman selvityksen perusteella. Edellä mainittu mahdollistaa kunnalle joustoa lääkemenojen huomioimisessa, mutta samalla turvaa asiakkaan aseman ja sen, että lääkemenojen muutos tulee huomioiduksi.
- Hallituksen esityksen perustelujen jaksossa 6 kuvataan, kuinka esityksen valmisteluvaiheessa selvitettiin lausuntopalautteen pohjalta vaihtoehtoja, jossa lääkekustannuksia ei huomioitaisi lainkaan vähennyksenä pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa tai pitkäaikaisessa perhehoidossa ja että asiakkaalle jäävää vähimmäiskäyttövaraa korotettaisiin sen sijaan. Arvioinnissa kuitenkin päädyttiin siihen, että ratkaisu olisi johtanut etenkin pienituloisempien ja paljon lääkkeitä tarvitsevien asiakkaiden kannalta huonompaan lopputulokseen kuin ehdotettu sääntely, jossa lääkekulut vähennetään maksun perusteena olevista tuloista. Lisäksi ongelmaksi olisi voinut muodostua lääkekulujen painotuminen alkuvuoteen. On huomioitava myös, että pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen asiakkaiden lääkekulut vaihtelevat paljon.

10 e § Jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävä maksu

Ehdotettuja tuloarvoja pidettiin joissain lausunnoissa liian matalina. Osassa lausuntoja katsottiin, että ehdotettu maksutaulukko on liian yksityiskohtainen ja sitä tulisi muuttaa siten, että tuntikohtaisia portaita yhdistämällä luotaisiin vähemmän portaita. Etäkotihoitosta perittävän maksun tulisi olla edullisempi kuin varsinaisesta perinteistä kotikäyntiin perustuvasta palvelusta perittävän maksun. Valviran lausunnossa katsottiin, että tuettuun asumiseen liittyviä maksuja ja maksuttomuutta koskeva sääntely ei lakiesityksessä ole riittävän selkeää. Lapsiasiavaltuutetun lausunnossa esitettiin harkittavaksi, että lapsiperheiden tarvitsema kotipalvelu voisi olla maksutonta myös tilanteissa, joissa perheillä ei ole lastensuojelun asiakkuutta. Lisäksi eräissä lausunnoissa nostettiin ongelmallisena esille se, että lääkkeiden annosjakelusta saisi sisällyttää palvelupäätökseen kirjattaviin hoito- ja palvelutunteihin ajan, joka kotisairaanhoidon tai asumispalvelun henkilöstöltä kuuluisi asiakkaan lääkkeiden annosjakeluun. Mm. Vammaisfoorumi katsoi, että kuvattu menettely voisi aiheuttaa asiakkaalle vuositasolla suuret lisäkustannukset ja edellytti, että lääkkeiden annosjakelun maksujen yhteydessä tulisi tarvittaessa soveltaa 11 §:n maksun huojentamista koskevaa pykälää.

- Hallitusohjelmassa asiakasmaksulain uudistamiseen varattiin 45 miljoonaa euroa. Tulorajojen korottamiseen ollut uudistukseen varatun rahoituksen ja ehdotettavien muutosten puitteissa mahdolli-

suutta. Kotona annettavan palvelun maksua koskee 11 §:n mukainen maksujen alentamisen tai perimättä jättämisen velvoittavuus. Jos asiakkaan tai perheen toimeentulo vaarantuisi, maksua tulisi alentaa tai jättää se kokonaan perimättä 11 §:n nojalla.

- Pykälä sisältäisi säännöksen siitä, että jos palvelutunnit vaihtelevat, maksu voidaan määrätä keskimääräisten palvelutuntien mukaisesti. Jos palvelupäätöksen mukaan palvelua annettaisiin esimerkiksi 28–30 tuntia kuukaudessa, maksuprosentti määräytyisi 29 palvelutunnin mukaan. Kunnan ei näin ollen olisi välttämätöntä tehdä uutta maksupäätöstä joka kuukaudelle, mikä toisi joustoa maksupäätösten tekemiseen. Jos maksutaulukkoa muutettaisiin siten, että siihen tehtäisiin maksuluokkia, maksu voisi nousta hyvin pienellä tuntimuutoksella verraten paljon, ainakin, jos luokkia ei olisi useita, eikä tämä olisi asiakkaan edun mukaista. Asiakkaan edun mukaista on, että maksu määräytyisi mahdollisimman pitkälle todellisten tuntien mukaan.
- Ehdotetun 10 e §:n perusteluissa todetaan, että pykälässä tarkoitetun maksun saisi periä jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta silloinkin, kun asiakas ja sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö ovat fyysisesti eri paikassa ja toisiinsa kuva- ja ääniyhteydessä taikka jossa tietoa ja asiakirjoja välitetään verkkoyhteyden kautta tai muulla vastaavalla tavalla yksilöllisen hoidon tai huolenpidon antamiseksi. Tällaisesta etäyhteyksien avulla toteutettavasta palvelusta saisi siten periä maksun kuten perinteisestä henkilökohtaiseen kotikäyntiin perustuvasta palvelusta. Etäyhteyksien avulla annetun palvelun tulisi kuitenkin sisällöllisesti vastata perinteistä henkilökohtaiseen käyntiin perustuvaa palvelua, jotta siitä saisi periä pykälässä ehdotetun maksun. Sen olisi siten oltava yksilöllistä ja vuorovaikutteista, ja sillä voitaisiin myös korvata tai täydentää asiakkaan kotona henkilökohtaisesti annettavaa palvelua. Etäyhteyksien avulla annettava palvelu olisi kirjattava asiakassuunnitelmaan samalla tavoin kuin henkilökohtaiseen käyntiin perustuva palvelu. Kunta voisi oman harkintansa mukaan periä etäkotihoitosta pienempää maksua kuin perinteisestä kotikäyntiin perustuvasta kotihoidosta.
- Ehdotetun 10 e §:n nojalla perittäisiin maksu myös tuetussa asumisessa olevalta asiakkaalta. Esityksen perusteluissa on avattu, että jotta pykälässä ehdotetun maksun voisi periä tuetusta asumisesta, palveluun olisi kuuluttava jatkuvasti ja säännöllisesti annettavaa kotipalvelua taikka muuta hoivaa tai huolenpitoa. Tuettuun asumiseen sisältyvästä tuesta ja ohjauksesta ei saisi jatkossakaan periä asiakasmaksua.
- Arvio lapsiperheiden kotipalvelun maksuttomuuden kustannusvaikutuksesta on noin 4 milj. euroa, mutta jos maksuttomuudesta seuraisi palvelun käytön lisääntyminen, voi kustannusvaikutus olla edellä mainittua huomattavasti suurempi. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ovat ensisijaisia sosiaalihuollon erityislakien (mm. lastensuojelulaki) mukaisiin palveluihin nähden. Sosiaalihuoltolain mukaisella kotipalvelulla tarkoitetaan yleisesti mm. asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon taikka lasten hoitoon ja kasvatukseen sekä muihin tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista. Kotipalvelua annetaan esimerkiksi sairauden, synnytyksen, vamman tai muun toimintakykyä alentavan syyn perusteella. Sosiaalihuoltolaissa ei erotella esimerkiksi lapsiperheiden tai ikääntyneiden kotipalvelua, vaan heille myönnetään palvelu saman sääntelyn nojalla. Myöskään asiakasmaksulaissa ei erotella kotipalvelua saavia, vaan maksut määrätään samalla tavalla riippumatta siitä, onko kotipalvelun saaja esimerkiksi lapsiperhe, ikääntynyt tai muutoin toimintakyvyltään heikentynyt. Sen sijaan lapsiperheiden perhetyö, jolla tuetaan perhettä ohjauksella, tuella ja muulla tarvittavalla avulla, on maksutonta. Jos asiakkaalla ei ole maksukykyä suoriutua kotipalvelun maksusta, kunnalla on velvollisuus alentaa maksua tai jättää se perimättä. Näin ollen asiakasmaksun ei voi nähdä vaarantavan lapsiperheen palvelujen saantia tai ehkäisevän palvelun käyttöä. Kotisairaanhoidon ja asumispalveluun kuuluva lääkkeiden annosjakelu sisältyisi kuukausittaiseen palvelumaksuun, jos se on kirjattu asiakkaan asiakassuunnitelmaan. Asiakassuunnitelman perusteella kunta tekisi asiakkaalle päätöksen kotisairaanhoidon tai asumispalvelua koskevasta palvelusta ja tämän perusteella päätöksen asiakasmaksusta. Jos kotisairaanhoidon tai asumispalvelu hankkii lääkkeiden annosjakelun apteekista, palvelun tarpeen tulisi olla kirjattuna asiakassuunnitelmaan eikä siitä saisi aiheutua asiakkaalle lisäkustannuksia verrattuna kunnan itsensä tai ostopalveluyrityksen suorit-

tamaan lääkkeiden annosjakeluun. Lääkkeiden annosjakelusta saisi kuitenkin sisällyttää palvelupää-
tökseen kirjattaviin hoito- ja palvelutunteihin ajan, joka kotisairaanhoidon tai asumispalvelun henki-
löstöltä kuluu asiakkaan lääkkeiden annosjakeluun. Asiakasmaksulain 11 §:ssä säädettyä velvolli-
suutta huojentaa maksua tulee velvoittavana soveltaa 10 e §:ssä säädettyihin asiakasmaksuihin sil-
loin, kun 11 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät. Huojentamisen velvoittavuus koskee 10 e §:ssä sää-
dettyä maksua kokonaisuutena ja kattaa tällöin myös mahdollisesta lääkkeiden annosjakelusta aiheu-
tavia kustannuksia osana palvelusta perittävää asiakasmaksua.

10 f § Jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalve- lusta perittävän maksun perusteena olevat tulot

*Joissakin lausunnoissa pidettiin kohtuuttomana, että opintoraha otettaisiin tulona huomioon määrättäessä
asiaksmaksuja jo ennestään pienituloisille asiakkaille. Lisäksi nostettiin esille mm. vammaistuen ja eläkettä
saavan hoitotuen huomioiminen tulona.*

- Esityksessä ehdotetaan, että opintoraha ja aikuiskoulutustuki otettaisiin jatkossa tulona huomioon yhdenmukaisesti kaikissa maksukyvyyn mukaan määräytyvissä maksuissa. Jatkuvan ja säännöllisen ko-
tona annettavan palvelun osalta muutos koskisi opintorahaa, jota ei ole aiemmin otettu tulona huo-
mioon maksua määrättäessä. Aikuiskoulutustuki otetaan sen sijaan jo nykyisin tulona huomioon ko-
tihoidon maksua määrättäessä. Voimassa olevan asiakasmaksulain 10 b §:n mukaan opintorahaa ja
aikuiskoulutustukea ei oteta tulona huomioon pitkäaikaisen laitoshoidon maksua määrättäessä,
mutta sen sijaan aikuisopintoraha otetaan tulona huomioon. Aikuisopintoraha on sittemmin poistu-
nut. Opintojen johdosta saatavien etuuksien eri asemaan asettamiselle asiakasmaksulainsäädän-
nössä ei ole ollut perusteita, vaan eri palveluista perittävien maksujen eroavaisuudet aikuiskoulutus-
tuen ja aikuisopintorahan osalta ovat todennäköisesti johtuneet termisekaannuksesta.
- Eläkettä saavan hoitotuen osalta viitataan 10 b §:n kohdalla todettuun.

10 h § Tukipalvelut ja asumispalveluun liittyvät palvelut

*Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen lausunnon mukaan pykälän 2 momentin sanamuotoa tulisi täsmentää
vastaamaan perusteluita. Hali ry:n mukaan Asiakas- ja palvelussuunnitelman mukaisten tukipalveluiden tulisi
kerryttää asiakkaan maksukattoa.*

- Ehdotetun 10 h §:n 2 momentin sanamuoto on selkeä sen suhteen, että tehostettuun palveluasumi-
seen liittyvistä palveluista ei saa periä erillistä maksua. Säännöksen perusteluissa todetaan tämän tar-
koittavan, että esimerkiksi aterioiden ja turvapalvelun olisi sisällyttävä pitkäaikaisesta tehostetusta
palveluasumisesta perittävään asiakasmaksuun. Lisäksi esityksen perusteluissa todetaan, että pykä-
lässä tarkoitettua maksua ei saisi periä myöskään pitkäaikaisen laitoshoidon tai pitkäaikaisen perhe-
hoidon asiakkaille annettavista tukipalveluista. Laitoshoidossa ja perhehoidossa ei anneta tukipalve-
luja, koska ne ovat omia palvelukokonaisuuksiaan, jotka sisältävät kattavasti asiakkaan tarvitseman
hoivan ja huolenpidon.
- Maksukatto kerryttäisivät jatkossakin pääosin vain terveydenhuollon tasasuuruiset maksut (ainoa
poikkeus olisi lyhytaikainen sosiaalihuoltolain 22 §:ssä tarkoitettu laitospalvelu). Tukipalveluissa on
kysymys sosiaalihuoltolain mukaisista palveluista, joita koskee asiakasmaksulain 11 §:n mukainen
huojentamisvelvoite. Uusien palvelumaksujen sisällyttäminen maksukattoon edellyttäisi laajempaa
maksukaton perusteiden ja tason tarkastelua. Lähtökohtaisesti voidaan todeta, että sosiaalihuollon
tukipalvelujen maksut eroavat suuruudeltaan kuntien välillä, mistä syystä niiden mahdollinen sisäl-
lyttäminen maksukattoon ei sellaisenaan olisi mahdollista, vaan edellyttäisi laajaa selvitys- ja valmis-
telutyötä maksukaton perusteiden ja tason uudelleenmäärittelylle. Asiakasmaksulain 11 §:n mukai-
nen huojentamisvelvollisuus kuitenkin koskisi pykälässä säädettyjen edellytysten täytyessä myös tu-
kipalveluista perittyjä maksuja.

10 i § Laskennallinen metsätulo

Valviran lausunnon mukaan tuloiksi tulisi huomioida vain todelliset tulot eikä laskennallisia tuloja, kuten laskennallinen metsätulo.

- Metsätulo huomioitaisiin jatkossakin laskennallisesti metsän keskimääräisen vuotuisen tuoton perusteella. Metsätulon perustana on puuston kasvusta johtuva metsäomaisuuden tuotto. Puuston kasvu ei rinnastu omaisuuden arvonnousuun. Kun metsäpuuta myydään, puuston kasvua vastaavasta puun myynnistä saatu tulo rinnastuu pääomatuloon. Puuston kasvuun eli vuotuisen tuottoon perustuva metsätulo on todellista eikä siihen vaikuta se, vaikkei puuta joinakin vuosina myytäisi. Itse puun myynnistä saadulla tulolla ei olisi vaikutusta asiakasmaksun suuruuteen. Lisäksi 10 i §:n 2 momentissa säädettäisiin, että kunnan olisi alennettava asiakkaan tai hänen edustajansa vaatimuksesta 1 momentin mukaan laskettua metsätuloa, jos metsämaan hakkuumahdollisuudet ovat vähintään 10 prosenttia pienemmät kuin metsämaan laskennallinen tuotto. Säännöksen taustalla on se, että metsän hakkuumahdollisuudet saattavat todellisuudessa olla huomattavasti 1 momentin mukaisesti laskettua pienemmät. Alennus olisi 1 momentissa lasketun metsätulon ja hakkuumahdollisuuden nettoraharvon erotuksen suuruinen.

10 j § Maksun määrääminen ja tarkistaminen

Espoon kaupungin lausunnon mukaan pykälässä olisi tarkoituksenmukaista mainita, että asiakkaalla on velvollisuus ilmoittaa maksun määränneelle kunnalle tuloissaan tapahtuneesta olennaisesta muutoksesta. Säännöksen esitöissä tulisi kuvata olennaisen muutoksen määritelmä.

- Asiakasmaksulaissa ei ole tarpeen säätää asiakkaan velvollisuudesta ilmoittaa tuloissaan tapahtuneista muutoksista. Kunnan on toki perusteltua ohjata asiakasta tekemään tällainen ilmoitus tarvittaessa. Ehdotetun 10 j §:n 2 momentin mukaan silloin, jos maksua koskeva päätös on perustunut asiakkaan tai hänen edustajansa antamiin virheellisiin tietoihin, maksu voidaan oikaista takautuvasti enintään yhden vuoden ajalta.
- Ehdotetun 10 j §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan maksu olisi tarkistettava, jos asiakkaan tai hänen perheensä tulot ovat muuttuneet, ja 2 kohdan mukaan silloin, jos asiakkaan tai hänen puolisonsa oikeus 10 c, 10 d tai 10 g §:ssä säädettyihin vähennyksiin on muuttunut. Säännöksissä ei edellytetä, että muutoksen olisi oltava olennainen, vaan tuloissa tai vähennyksissä tapahtunut muutos olisi aina perusteena maksun tarkistamiselle. Tämä johtuu siitä, että tulositonnaiset maksut määräytyisivät ehdotetussa laissa olevien laskentaperusteiden mukaisesti, ja maksun perusteena olevat tulot ja tuloista tehtävät vähennykset vaikuttavat suoraan tällaisten maksujen suuruuteen.

10 k § Palvelun keskeytyksen vaikutus asiakasmaksuun

ESAVI toi lausunnossaan esiin, että on kohtuutonta, jos asiakkaalta voidaan periä yhtä aikaa sekä pitkäaikaisen laitoshoidon tai tehostetun palveluasumisen maksua että lyhytaikaisen laitoshoidon maksua. Hali ry totesi, että kunnan tai kuntayhtymän perimä asiakasmaksu tulee hyvittää palveluntuottajalle palvelun keskeytyessä tilapäisesti, koska keskeytyksestä aiheutuvat kustannukset tulevat palveluntuottajan kannettavaksi. Vammaisfoorumi katsoi, että laissa tai sen perusteluissa tulee selvyiden vuoksi todeta, ettei ehdotettu pykälä sovellu vammaispalvelulain tai kehitysvammalain mukaisesti järjestettäviin palveluihin liittyviin keskeytyksiin.

- Esityksessä ehdotetussa 10 k §:n 2 momentissa ehdotetaan vastaavalla tavalla kuin rauenneessa esityksessä HE 310/2018 vp, että lyhytaikaista laitoshoidoa ei katsottaisi pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen tai pitkäaikaisen laitoshoidon keskeytykseksi. Esitysten erona on kuitenkin se, että rauenneen esityksen mukaan pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen asiakkaalta ei olisi saanut periä maksua tarpeenmukaisista sairaanhoidon palveluista. Lisäksi ehdotetun 10 k §:n 1 momentin mukaan maksua ei pääsäännöstä poiketen perittäisi edes viiden päivän ajalta, jos kotona annettava palvelu keskeytyy kunnasta tai kuntayhtymästä johtuvasta syystä tai siksi, että asiakas on laitoshoidossa. Näin ehdotettiin myös rauenneessa esityksessä, mutta siinä ”kotona annettavan palvelun” käsite olisi kat-

tanut myös pitkäaikaisen ns. tavallisen palveluasumisen. Näihin eroavaisuuksiin ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota ehdotetun 10 k §:n valmistelussa. Jotta sääntely ei muodostuisi kohtuuttomaksi asiakkaan kannalta, valiokunta voisi harkita ehdotetun 10 k §:n 1 momentin muuttamista voisi harkita esimerkiksi seuraavanlaiseen muotoon (lisäksi ehdotettu 2 momentti jätettäisiin pykälästä kokonaan pois):

*Kunta tai kuntayhtymä saa periä 7 c ja 10 e §:ssä säädetyn maksun, vaikka palvelu keskeytyisi tilapäisesti asiakkaasta johtuvasta syystä. Jos palvelu kuitenkin keskeytyy yli viideksi päiväksi, maksua ei peritä viittä päivää ylittävältä ajalta. Jos **kotona annettava** palvelu keskeytyy kunnasta tai kuntayhtymästä johtuvasta syystä tai siksi, että asiakas on laitoshoidossa, maksua ei peritä myöskään mainitun viiden päivän ajalta. Jos palvelun keskeytys jatkuu koko kuukauden, maksua ei peritä lainkaan.*

- Joka tapauksessa asiakasmaksulain 11 § turvaa sitä, että asiakkaan toimeentulo ei vaarantuisi, vaikka häneltä muutoin perittäisiin sekä lyhytaikaisen laitoshoidon maksu että pitkäaikaisen palvelun maksu, jota kunnalla on velvollisuus tarvittaessa huojentaa.
- Asiakasmaksulaissa ei säädetä kunnan ja palveluntuottajan välisistä korvauksista tai muista menettelyistä, vaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista asiakkaalta perittävistä maksuista.
- Laissa ja sen perusteluissa on selkeästi todettu, mihin palveluihin 10 k §:ää sovellettaisiin. Ehdotettua 10 k §:ää sovellettaisiin 7 c ja 10 e §:ssä säädettyihin maksuihin.

11 § Maksun perimättä jättäminen ja alentaminen

Lausunnoissa tuotiin esiin, että pykälästä ei käy riittävän selvästi ilmi, milloin maksua on alennettava tai se on jätettävä perimättä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen lausunnon mukaan laissa olisi selkeyden vuoksi hyvä säätää, ettei maksun alentamisen tai poistamisen käsittely estäisi toimeentulotuen myöntämistä ennen maksun alentamista tai perimättä jättämistä koskevan asian ratkaisemista. Lisäksi laissa tulisi säätää terveydenhuollon tasasuuruisten maksujen huojentamisvelvoitteesta. Talentian lausunnon mukaan sosiaalityöntekijöille osaamiseen ja sosiaalityön sisältöihin nähden epätarkoituksenmukainen ehdotus sosiaalityöntekijöiden toimimisesta yleisenä neuvojen antajana asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevissa asioissa tulisi poistaa 11 §:n yksityiskohtaisista perusteluista. Eräissä lausunnoissa nostettiin esille tiettyjä etuuksia saavien, lähtökohtaisesti pienituloisten, ryhmien vapauttaminen automaattisesti maksuista.

- Voimassa olevassa asiakasmaksulain 11 §:ssä ei säädetä tarkemmin niistä kriteereistä, joiden täytyessä asiakkaan tai perheen toimeentulo vaarantuu, eikä esityksessä ehdoteta tältä osin muutosta nykytilaan. Maksujen huojentamista koskevassa päätöksenteossa on kyse tapauskohtaisesta ja yksilöllisestä harkinnasta, mistä johtuen laissa ei ole perusteltua säätää tyhjentävästi huojentamisen edellytyksistä. Lain yhdenmukaisen soveltamisen turvaamiseksi on kuitenkin tärkeää, että kuntia ja kuntayhtymiä koulutetaan ja ohjataan ehdotetusta sääntelystä ja kannustetaan päättämään sovellettavista kriteereistä sekä harkinnan käyttämisestä. Asiakasmaksulakimuutoksen toimeenpanosta on tarkoitus kouluttaa kuntia, mahdollisesti yhteistyössä muiden viranomaisien ja järjestöjen kanssa, ja koulutuksessa tullaan käsittelemään myös huojentamissääntelyä sekä kuntien hallinto-oikeudellista velvollisuutta soveltaa lakia siten, että toiminta samanlaisissa tilanteissa valtakunnan tasolla on yhteismitallista. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnassa on asianmukaisesti kiinnitettävä huomiota sääntelyn soveltamiseen.
- Ehdotetun 11 §:n perusteluissa todetaan, että ehdotetun 3 momentin tarkoituksena ei ole estää toimeentulotuen hakemista tai myöntämistä ennen maksun alentamista ja perimättä jättämistä koskevan asian ratkaisemista. Asiasta on lisäksi tärkeä kouluttaa kuntia ja muita tahoja toimeenpanovaiheessa. Jos asiasta haluttaisiin säätää lain tasolla, asiaa voitaisiin mahdollisesti tarkastella uudelleen asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistamisen sekä toimeentulotukilain uudistamisen yhteydessä ja näiden lakien yhteensovituksessa.
- Hallituksen esityksessä ei ehdoteta muutoksia nykyisen lain 11 §:n 1 ja 2 momentin sääntelyyn eli tilanteet, joissa kunnan tai kuntayhtymän on asiakasmaksulain 11 §:n sääntelyn nojalla huojennettava

maksua, säilyisivät ennallaan. Terveystenhuollon tasasuuruisten maksujen osalta asiakkaan asemaa turvaa puolestaan maksukatto, joka estää asiakasmaksujen kokonaismaksurasituksen nousemisen kohtuuttoman korkeaksi. Terveystenhuollon tulositonnaiset maksut tai sosiaalihuollon palveluista perittävät maksut eivät sen sijaan sisälly maksukattoon lyhytaikaista laitospalvelua lukuun ottamatta, mistä syystä näiden maksujen osalta on tarpeen turvata kohtuulliset asiakasmaksut huojentamissään-
noksen velvoittavuudella. Tulee kuitenkin huomata, että terveydenhuollon maksut tulee lähtökohtaisesti huomioida menona asiakkaan maksun alentamista tai perimättä jättämistä koskevassa päätöksenteossa.

- Huojentamisen ensisijaisuus voisi hallintolain mukaisten yleisten hallinto-oikeudellisten periaatteiden nojalla koskea myös muita maksuja kuin 11 § 1 momentissa säädettyjä maksuja. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, jos maksun periminen ei olisi oikeasuhtaista sen vuoksi, että kunta tai kuntayhtymä tietää jo ennalta, että asiakas joutuu turvautumaan toimeentulotukeen maksusta selvitäkseen. Tältä osin hallituksen esitys ei sisällä muutosta nykytilaan nähden.
- Asiakasmaksulaissa ei säädetä tehtävistä tai velvoitteista kuntien tai kuntayhtymien eri viranhaltijoille tai työntekijöille. Tehtävien organisointi on kunnan sisäistä hallintoa. Hallituksen esityksen perusteluissa on ainoastaan annettu esimerkkejä siitä, miten nämä tehtävät voitaisiin käytännössä hoitaa.
- Kuntien kategorinen velvollisuus alentaa maksua tai jättää maksu kokonaan perimättä tiettyjen ryhmien osalta edellyttäisi laajempaa selvitys- ja valmistelutyötä. Tämä olisi myös jokseenkin haastavaa mm. syystä, että maksusta mahdollisesti vapautettavien ryhmien määrittely ja todentaminen sekä eri ryhmien vertailu ja yhdenvertaisuuden huomioiminen eivät ole yksiselitteisiä. On myös huomioitava, että tiettyyn ryhmään kuuluminen ei aina automaattisesti tarkoita sitä, etteikö asiakkaalla muutoin voisi olla varallisuutta suoritua maksusta. Maksun huojentamisen edellytyksiä tarkastellaan kokonaistaloudellisen tilanteen perusteella. Maksukyvyn arvioinnissa voidaan huomioida myös asiakkaan velkoja ja ulosottoa.

13 § Muulta kuin Suomessa asuvalta perittävä maksu

THL totesi lausunnossaan, että pykälässä tarkoitettu maksuttomuus tulisi ulottaa myös äitiys- ja lastenneuvolapalveluihin ja alaikäisten perusterveydenhuollon hoitaja- ja lääkärikäynteihin.

- Ehdotetun 13 §:n 2 momentissa säädettäisiin palveluista, joista kotikunnattomalta henkilöltä ei pääsäännön mukaan saisi periä maksua. Kyseiset palvelut liittyvät tartuntatautien ehkäisyyn ja hoitoon, ja näiden palvelujen osalta palvelujen maksuttomuus on erityisen perusteltua kansanterveydellisistä syistä. Asiakasmaksulaissa ei ole tarkoitus laajentaa kotikunnattomien henkilöiden oikeutta palveluihin.

14 a § Viranomaisten tiedonsaantioikeus

Kuntaliitto totesi lausunnossaan, että ei kannata muutosta, jolla vaikeutetaan nykytilaan verrattuna tietojensaantia rahalaitoksilta. Oulun kaupunki esitti, voisiko säännökseen lisätä selvyyden vuoksi maininnan siitä, että tietojen antamisvelvollisuus koskee myös perinnästä luopumista.

- Lausuntokierroksella olleessa esitysluonnoksessa ehdotettiin, että tiedonsaanti rahalaitoksilta helpottuisi nykyisestä. Pykäläehdotusta muokattiin kuitenkin rajatumpaan muotoon oikeusministeriön lausunnon ja siinä viitatuun perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön perusteella.
- Ehdotettu tiedonsaantioikeus koskee ”asiakkaan taloudellista asemaa koskevia ja asiakasmaksun suuruuden määrittämistä varten välttämättömiä tietoja ja selvityksiä”. Muotoilu kattaa myös tilanteet, joissa kunta tarvitsee tietoja asiakkaan taloudellisesta asemasta sen arvioimiseksi, onko asiakasmaksua tarpeen alentaa tai jättää maksu kokonaan perimättä.

15 § Muutoksenhaku

ESAVIn lausunnon mukaan on epäselvää, voisiko myös käyttövaran suuruutta koskevaan päätökseen hakea oikaisua. HUS piti lausunnossaan ongelmallisena sitä, että esityksen mukaan kaikkia sairaalan lähettämiä laskuja pidetään oikeudellisessa mielessä hallintopäätöksinä, joihin on lisättävä muun muassa muutoksenhausoitus. Lisäksi lausunnoissa nostettiin esille se, että mainitun pykälän perusteluissa olisi syytä selvyyden vuoksi todeta, että oikaisua saa hakea myös 3 ja 11 §:n mukaisia asioita koskeviin päätöksiin.

- Ehdotetun 15 §:n 1 momentin mukaan maksua koskevaan päätökseen ja laskuun saisi vaatia oikaisua. Muotoilu ”maksua koskeva päätös” sisältäisi myös käyttövaran.
- Asiakkaalla on jo nykyisin oikeus vaatia oikaisua myös tasasuuruiseen maksuun. Voimassa olevan 15 §:n sanamuoto on kuitenkin tältä osin epätarkka, minkä vuoksi sitä selkiytettäisiin.
- Asiakkaan oikeus vaatia oikaisua maksua koskevaan päätökseen ja laskuun koskee myös 3 §:ssä säädettyä maksua käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä ajasta/paikasta (josta asiakkaalle lähetetään lasku) sekä 11 §:ssä säädettyä maksun huojentamista koskevaa päätöstä. Muutoksenhaun soveltamisala käy ilmi 2 a, 2 b ja 15 §:stä sekä näiden perusteluista.

Voimaantulo

Joissakin lausunnoissa katsottiin, että muutosten olisi perusteltua tulla kokonaisuudessaan voimaan vuoden 2022 alusta tai vasta sote-uudistuksen yhteydessä. Toisaalta osa lausunnonantajista katsoi, että lakimuutosten tulisi tulla voimaan jo aiemmin kuin 1.7.2021.

- Lausuntokierroksella olleessa esitysluonnoksessa ehdotettiin, että asiakasmaksulain muutos olisi tullut voimaan jo vuoden 2021 alusta. Lausuntopalautteen perusteella tämän kuitenkin todettiin, että kunnille on jätettävä riittävästi aikaa päätöksentekoon ja esimerkiksi tietojärjestelmiensä päivittämiseen. Tämän vuoksi esityksessä ehdotetaan, että asiakasmaksulain muutos tulisi voimaan 1.7.2021, maksukattoa koskevat laajennukset kuitenkin vasta 2022. Esityksessä on kysymys asiakasmaksulainsäädännön osittaisuudistuksesta, jolla pyritään vastaamaan lainsäädännön kiireellisimpiin muutostarpeisiin. Siksi lakimuutoksen on perusteltua tulla voimaan viimeistään 1.7.2021.
- STM viittaa lisäksi valiokunnalle aiemmin toimittamaansa lausuntoon, jonka mukaan ehdotetun 6 a §:n voimaantuloa koskeva tekninen muotoilu olisi tärkeää korjata voimaantulosäännöksen.

1.2 Vaikutusarvioihin liittyviä huomioita

Ehdotettujen muutosten hallinnolliset kustannukset sekä tietojärjestelmäkustannukset pitää arvioida (Suomen Kuntaliitto ry).

- Esitys sisältää sekä hallinnollisia kustannuksia vähentäviä että niitä lisääviä muutosehdotuksia. Lisäksi ehdotetulla asiakasmaksulain muutoksella tietyiltä osin lähinnä selkiytetään oikeustilaa sen sijaan, että kunnille luotaisiin uusia velvoitteita (esim. oikaisuvaatimusta koskeva sääntely ja maksujen huojentamiseen liittyvä tiedottamisvelvoite).
- Tulosidonnaisiin maksuihin ehdotetut maksuperusteiden muutokset todennäköisesti edellyttäisivät palvelunjärjestäjien tietojärjestelmiin muutostarpeita, jotka ovat suurempia kuin indeksi- ja muut vastaavat kausittaiset tarkistukset. Tulosidonnaisia maksuja periviä palvelunjärjestäjiä voidaan arvioida olevan noin 150. Toteutettavien muutosten voidaan arvioida vaativan neljä tietojärjestelmäasiantuntijan työpäivää. Jos yhden tietojärjestelmäasiantuntijan työpäivän kustannus olisi järjestäjälle 1 500 euroa, tulosidonnaisten maksujen maksuperusteiden vaatimien tietojärjestelmämuutosten voitaisiin arvioida aiheuttavan noin 0,9 miljoonan euron kustannuksen kunnille ja kuntayhtymille vuonna 2021. Kuntien peruspalvelujen valtionosuuksia lisättäisiin vastaavalla määrällä vuonna 2021.

Hoitajavastaanottojen maksuttomuus vähentäisi kuntien maksukertymää vähintäänkin 22,2 miljoonalla eurolla (Suomen Kuntaliitto ry).

- Kuntaliiton arvio on laskettu olettaen, että hoitajavastaanotosta peritään 12 euroa käynniltä. Oletus on virheellinen, sillä yleisin hoitajavastaanoton maksu on 11,40 euroa käynniltä. Lisäksi Kuntaliiton laskelmassa ei ilmeisesti ole huomioitu sitä, että alaikäisiltä ei saa periä maksua hoitajavastaanotosta.

- Hallituksen esityksen simulaatiolaskelma (–14,1 miljoonaa euroa) on puolestaan tehty yhdistämällä THL:n AVO-Hilmon yksilötason palvelujen käyttötiedot ja kuntien todelliset maksuperusteet. Simulaatiolaskelmassa on lisäksi huomioitu maksukattovaikutus. Yksilötason aineistoon pohjautuva simulaatio tekee automaattisesti väestöpainotuksen (ts. hoitajakäyntien määrä ja hoitajamaksu kussakin kunnassa). Hoitajakäyntien maksujen poistuminen toisi maksukaton alapuolelle jonkin verran tilaa asiakkaiden muiden palvelujen asiakasmaksuille ja kasvattaisi täten muiden palvelujen maksukertymää. Maksukattovaikutus on kuitenkin vähäinen.

Käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä ajasta perittävän maksun käyttöalan laajennus lisää maksukertymää enintään 2,5 miljoonaa euroa (Suomen Kuntaliitto ry).

- Hallituksen esityksessä olevassa vaikutusarviossa (+5 miljoonaa euroa) on huomioitu vain hoitajakäynnit, mutta pykälän käyttöala laajenisi muihinkin palveluihin. Lisäksi on huomioitava, että ehdotetulla sääntelyllä tavoitellaan myös ohjausvaikutuksia eli sitä, että asiakkaat jättäisivät varaamiansa palveluja käyttämättä ja peruuttamatta harvemmin kuin nykyisin. Tällöin ehdotetun sääntelyn kokonaistaloudelliset säästöt olisivat merkittävät, sillä turhien poisjääntien väheneminen vähentäisi myös käyttämättä ja peruuttamatta jätettyjen vastaanottoaikojen ja paikkojen seurauksena syntyviä jonoja ja tyhjiä paikkoja sekä näistä aiheutuvia kertaantuvia kustannuksia.

Mielenterveyskäyntien maksuttomuus vähentäisi kuntien maksukertymää arviolta 2 miljoonalla eurolla (Suomen Kuntaliitto ry).

- Perusterveydenhuollossa oli vuonna 2019 noin 150 000 lääkärivastaanottoa, joissa käynnin syyksi oli kirjattu ainoastaan mielenterveyteen liittyvä diagnoosi. Tietoa siitä, kuinka monen käynnin osalta asiakkaalta on peritty maksu, ei ole.
- Mielenterveyshoitoa järjestetään eri tavoin eri kunnissa ja on epäselvää, mitä palveluja asiakkaat nykyisin saavat maksutta ja mistä heiltä peritään maksuja. Psykiatrisen avohoidon toimintayksikössä annettu hoito, eli käytännössä erikoissairaanhoidossa annettu mielenterveyshoito, on kuitenkin asiakasmaksulain 5 §:n 2 kohdan mukaan maksutonta. Voidaan olettaa, että kunnat melko laajalti jo nykyisinkin jättävät perimättä maksun perusterveydenhuollon avosairaanhoidon mielenterveystyöstä, koska vastaava palvelu on maksutonta erikoissairaanhoidossa. Esityksessä ehdotettu maksuttomuuden selkiyttäminen ei vaikuttaisi niiden kuntien maksutuottoihin, jotka eivät nykyisinkään peri maksua perusterveydenhuollon avosairaanhoidon mielenterveystyöstä.
- Lisäksi on mahdollista, että kuntien kirjaamiskäytännöt vaihtelevat ja lääkärivastaanoton ainoaksi käyntisyyksi on nykyisin kirjattu mielenterveyteen liittyvä diagnoosi, vaikka vastaanotolla on olisi käytännössä hoidettu myös somaattisia vaivoja. Esityksessä ehdotettu maksuttomuus koskisi ainoastaan sellaisia vastaanottoja, joiden ainoa käyntisyys on mielenterveyteen liittyvä vaiva. On mahdollista, että esityksessä ehdotetun maksuttomuutta selkiyttävän muutoksen jälkeen muut käyntisyyt kirjattaisiin nykyistä tarkemmin. Tästäkin näkökulmasta voidaan arvioida, että esityksessä ehdotetulla maksuttomuuden selkiyttämällä ei olisi merkittäviä vaikutuksia kuntien maksutuloihin.

Vaikutusarviointi puuttuu vammaisia henkilöitä (ml. hengityslaitetta käyttävät henkilöt) koskien

- Osassa lausuntoja nostettiin esille se, ettei esityksessä ollut erikseen arvioitu vammaisiin henkilöihin tai hengityslaitetta käyttäviin henkilöihin kohdistuvia vaikutuksia.
- Esityksessä ei esitetä heikennyksiä vammaisten henkilöiden maksuihin, mistä syystä ei ole nähty taroituksenmukaiseksi erikseen arvioida esityksen vaikutuksia vammaisiin henkilöihin.
- Esityksessä ei myöskään olla ehdottamassa heikennyksiä tai muita muutoksia hengityslaitetta käyttävien henkilöiden asemaan. Nykyisen lain 5 §:n 3 kohdan säännökset hengityshalvauspotilaiden hoidon ja ylläpidon sekä hoitoon liittyvän kuljetuksen maksuttomuudesta säilyvät ennallaan. Tästä johtuen ei ole nähty tarpeelliseksi arvioida vaikutuksia erikseen. Hengityshalvauspotilaiden asemaa olisi tarkasteltava asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä ja sovitettava sääntely yhteen vammaispalvelulain kokonaisuudistuksen kanssa.

Maksukertymien alenemisen kompensointi

- Maksukertymän muutoksia kompensoitaisiin muuttamalla kuntien peruspalvelujen valtionosuusprosenttia. Maksukertymämuutosten kompensointi tapahtuisi siis koko maan tasolla, ja joidenkin kuntien kohdalla maksukertymä saattaa pienentyä enemmän kuin kyseisen kunnan valtionosuus kasvaa.

1.3 Muita huomioita asiakasmaksulaista

Maksujen tasosta ja asiakasmaksulain yleisperiaatteista

- Hallituksen esityksen tavoitteena on uudistaa asiakasmaksulaki siten, että hoidon esteitä poistetaan ja terveyden tasa-arvoa lisätään muun muassa maksuttomuutta laajentamalla ja kohtuullistamalla maksuja.
- Asiakasmaksulainsäädännöllä pyritään varmistamaan eri tavoin, että maksut pysyvät asiakkaalle kohtuullisina, ja että asiakkailta on yhdenvertainen mahdollisuus käyttää tarvitsemiaan palveluja. Näitä keinoja ovat mm. maksukatto, avosairaanhoidon ns. välikatot sekä joillekin maksuille säädetyt euro- tai prosenttimääräiset enimmäismaksut, vähimmäiskäyttövarat, tulorajat sekä maksujen huojentamisen velvoite. Myös asiakasmaksun enimmäismäärän rajoittaminen lailla enintään tuotantokustannuksia vastaavaksi tilanteissa, joissa maksun suuruudesta ei muutoin ole säädetty, turvaa osaltaan kohtuulliset maksut.
- Esitys edistäisi asiakkaiden yhdenvertaisuutta edelleen mm. siten, että maksuttomien palvelujen määrää lisättäisiin, maksukaton käyttöalaa laajennettaisiin ja palveluasumisen maksuista säädettäisiin jatkossa yhdenmukaisin perustein. Muun muassa edellä mainituilla ehdotuksilla voitaisiin edistää asiakkaiden yhdenvertaisuutta asiakasmaksujen osalta.
- Nykyisen asiakasmaksulainsäädännön yleisperiaatteena on, että palvelusta voidaan periä maksu, ellei palvelua ole säädetty laissa maksuttomaksi tai lainsäädännöllä muutoin rajoitettu maksun perimistä. Maksun enimmäismäärää rajoittaa kuitenkin aina asiakasmaksulain 2 §, jonka mukaan palvelusta perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Lain yleisperiaatteen muuttaminen siten, että maksun saisi periä vain niistä palveluista, joiden osalta maksun periminen olisi nimenomaisesti laissa säädetty, tai säätämällä kaikkien maksujen tasosta euro- tai prosenttimääräisesti ilman, että kunnilla olisi mahdollisuus vaikuttaa maksun suuruuteen, edellyttäisi laajemmin tarkastelun, myös kuntien itsehallinnollisen aseman sekä asiakkaisiin kohdistuvien vaikutusten näkökulmasta, mikä tulisi tehdä osana asiakasmaksulainsäädännön laajempaa uudistamista.

Etäpalvelun määritelmä tulisi kirjata asiakasmaksulakiin vastaavalla tavalla kuin rauenneessa asiakasmaksulakiesityksessä (HE 310/2018 vp) ehdotettiin. Etäpalvelu ja lähipalvelu ovat kaksi eri asiaa, jolloin niistä ei voi periä samaa maksua. Lisäksi on huomattava, että etäpalvelu ei välttämättä ole saavutettava vammaiselle ihmiselle. On oleellisen tärkeää, että aina on mahdollisuus myös muuhun vaihtoehtoon kuin etäpalveluun.

- Voimassa olevan asiakasmaksulain lähtökohta on, että palvelusta saa periä maksun, jos maksun perimistä ei ole lailla kielletty. Siten myös etäyhteyksien välityksellä annetuista palveluista saa periä maksun, jos tätä vastaavaa ns. perinteistä palvelua ei ole nimenomaisesti säädetty maksuttomaksi lain 5 §:ssä.
- Etäpalvelusta perittävän maksun suuruudesta ei säädetä erikseen. Maksun perimistä rajoittaa kaikkien maksujen osalta asiakasmaksulain 2 §, jonka mukaan palvelusta perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Jos ns. perinteisen palvelun maksun suuruudesta tai perimisestä on erikseen laissa tai sen nojalla annetussa asetuksessa säädetty (esim. maksun enimmäiseuromääristä tai -prosentista, tai muutoin rajoitettu maksun perimistä), nämä säännökset koskevat myös etäyhteyksin tuotettua vastaavaa palvelua.
- Kunnalla on oikeus periä etäpalvelusta pienempiä maksuja kuin ns. perinteisestä palvelusta.
- Asiakasmaksulaissa ei säädetä palveluista tai niiden järjestämisestä. Asiakkaalle järjestetään hänen tarpeensa (ja mahdollisten rajoitteidensa) mukaiset palvelut, ja asiakkaalla itsellään tulee olla mahdollisuus vaikuttaa siihen, millä tavoin tuotettuja palveluja käyttää.

Asiakasmaksulain noudattamisen valvonnasta

- Aluehallintovirasto valvoo alueellaan sääntelyn soveltamista. Valvonnassa on asianmukaisesti kiinnitettävä huomiota myös maksujen huojentamista koskevan sääntelyn soveltamiseen. Asiakasmaksulain toimeenpanon ohjauksessa tullaan kiinnittämään huomiota siihen, että sekä lain soveltamisen että valvonnan edellytykset ovat tarkoituksenmukaiset ja toimivat.

2 Tuomioistuinmaksulaki

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies huomauttaa lausunnossaan, että esityksessä ei perustella, miksi varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annetun lain mukaiset maksut jäisivät jatkossa tuomioistuinmaksulain 5 §:n 1 kohdan ulkopuolelle. Jotta maksuton muutoksenhaku varmasti koskisi myös asiakasmaksujen alentamista tai poistamista, Vammaisfoorumi ehdottaa tuomioistuinlain 5 §:n täsmennystä siten, että siihen olisi lisätty sanat "niiden alentamista tai poistamista" seuraavalla tavalla: Tämän lain mukaista maksua ei peritä: 1) yksityishenkilön vireille panemissa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) eikä terveydenhuoltolaissa (1326/2010) tarkoitettua palvelua tai etuutta koskevissa asioissa eikä yksityishenkilön vireille panemissa asioissa, jotka koskevat sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) mukaan määrättyjä asiakasmaksuja, niiden alentamista tai poistamista.

- Asiakasmaksulain uudistamisen yhteydessä toteutettava tuomioistuinmaksulain muutos on perusteltua kohdistaa vain asiakasmaksulaissa tarkoitettuihin asiakasmaksuihin. Oikeusministeriö suunnittelee tuomioistuinmaksulain muutostarpeiden arviointia.
- Vaikkei sitä nimenomaisesti ehdotetusta pykälästä tai sen perusteluista käy ilmi, asioilla, jotka koskevat asiakasmaksulain mukaan määrättyjä asiakasmaksuja, tarkoitetaan myös maksun alentamista tai perimättä jättämistä (päätös huojentamisesta koskee asiakasmaksulain mukaan määrättyä asiakasmaksua, jollainen myös maksun huojentamista koskeva päätös on).